

Az Istenről való tanítás

- 1. Az Istenről való beszéd**
- 2. Jézus tanítása Istenről**
- 3. Az Istenről szóló jézusi tanítás értelmezése**
 - 3.1. Isten ismerete**
 - 3.2. Isten nevének megismertetése**
 - 3.3. Az isten szó használata**
 - 3.4. Isten az Atya, aki a mennyben van**
- 4. Isten nevei és elnevezései**
 - 4.1. Isten nevei**
 - 4.2. Isten elnevezései**
 - 4.3. Isten kijelentett nevei**
 - 4.4. A יהוה (Jahve) név etimológiája**
 - 4.5. A יהוה (Jahve) név kijelentése**
 - 4.6. A יהוה (Jahve) névhez kapcsolódó további tanítás**
 - 4.7. A יהוה (Jahve) név hivatalos használata**
 - 4.8. A שדי (Saddaj) név etimológiája**
 - 4.9. A שדי (Saddaj) név ősi jelentése**
- 5. יהוה a patriarchális tradíció istene**
- 6. Jézus elutasítja a patriarchális tradíciót**
 - 6.1. Isten szeretete feltétel nélküli**
 - 6.2. Jézus elutasítja a patriarchális vallást**
 - 6.3. Jézus elutasítja a patriarchális társadalmi praxist**
 - 6.3.1. Jézus elutasítja a patriarchális politikai viszonyokat**
 - 6.3.2. Jézus elutasítja a patriarchális házasságot**
- 7. A gondviselésről**
- 8. A legnehezebb kérdés Istennel kapcsolatban**

1. Az Istenről való beszéd

Azt gondolom, hogy az általunk használt szavak többsége valamilyen konkrét emberi tapasztalatban gyökerezik, arra utal és jelentéstartalma többé-kevésbé hordozza ezt az eredeti tapasztalatot. Ezért ha alább úgy tűnik is majd, hogy talán túl sokat foglalkozom bizonyos szavak és kifejezések jelentésének kutatásával, ezt minden esetben azért teszem, hogy ama eredeti tapasztalathoz közelebb jussak. És így van ez azokkal a szavakkal is, amelyek Istenhez kapcsolódnak. Merthogy Istenről való beszédünknek mindig valamilyen tapasztalathoz kell kapcsolódnia, mert ennyiben és csak ennyiben lesz hiteles. Az olyan beszédet ugyanis, amely nem utal ilyen tapasztalatokra vagy nem ezeket keresi, teológiai spekulációnak nevezzük. De én itt nem ilyet akarok írni.

Az előbbiek értelmében mindenekelőtt arra a kérdésre keressük a választ, hogy amikor Istenről (vagy Istenhez) beszélünk, és őt ezzel a szóval megjelöljük, akkor ez a szó miféle tapasztalatra utal?

Az Istenről való tapasztalatot az Istenről való *tanítás* formájában őrzi a kollektív tudat. Ezt a tanítást a legtöbb esetben írásba is foglalják, és az emberek ezeket nevezik szent iratoknak vagy szent könyveknek. A szent írások sokfélesége azt mutatja, hogy az emberek sokféle tapasztalatról állítják, hogy az az Istennel kapcsolatos, illetve hogy az Istenről való tudás abból a tapasztalatból származik. E tapasztalatok különbözőségének megfelelően különböző tanítások fogalmazódnak meg arról, hogy hogyan lehet megismerni az Istent, illetve milyen módon, úton lehet Őhöz eljutni. Nem zárható ki, hogy ezek között vannak olyanok, amelyek tévesen tulajdonítanak bizonyos tapasztalásokat az Istennek, s ennek megfelelően tévednek a róla és a hozzá vezető útról való tanításban is.

Ami engem illet, én egy kétezer évvel ezelőtt élt zsidó mester tanítását próbálom követni, aki a יהושוע (Jehosua/Jehusua) vagy ישוע (Jesúa) nevet viselte, s akit ma Jézusnak nevezünk. Meggyőződésem, hogy ennek a Jézusnak a tanítását a szinoptikus evangéliumok őrzik.¹ Ezért a következőkben sorra veszem a szinoptikus evangéliumok azon mondásait, amelyekben Jézus közvetlenül Istenről állít valamit.

¹ Félreértések elkerülése véget meg kell jegyezmem, hogy amikor a szinoptikus evangéliumokat kiemelem a többi újszövetségi iratok közül, ezzel nem állítok semmi olyasmit, hogy a többi iratok ne lennének Istentől ihletettek. Éppen csak azt állítom, hogy azok nem a Názáreti Jézus tanításai. Vonatkozik ez János írása szerint való evangéliumra is, amely kétségtelenül zseniális - és minden bizonnyal ihletett - interpretációja a jézusi tanításnak, de nem azonos azzal, s ezért nem lehet a kiindulópontja a Jézus tanítására irányuló vizsgálódásnak. Amikor majd e tanítás *értelmezésénél* tartunk, akkor természetesen nem lesz elvi akadálya annak, hogy messzemenően figyelembe vegyem mindazt, ami a negyedik evangéliumában és az apostolok írásaiban foglaltatik.

2. Jézus tanítása Istenről

- (1.) Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meglátják az Istent. (Mt 5:8)
- (2.) Mennyei Atyátok felhossa napját gonoszokra és jókra, és esőt ad igazaknak és igaztalanoknak. (Mt 5:44-45)
A Magasságos jóságos a hálátlanok és gonoszok iránt. (Lk 6:35)
- (3.) Legyetek tökéletesek, ahogyan mennyei Atyátok is tökéletes. (Mt 5:48)
Legyetek irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas. (Lk 6:36)
- (4.) Adakozásod és imádságod rejtve történjen, és Atyád, aki lát a rejtekben, megfizet neked. (Mt 6:3,6)
- (5.) Ha megbocsátjátok az embereknek vétségeiket, mennyei Atyátok is megbocsát nektek. Ha azonban nem bocsátok meg az embereknek, Atyátok sem bocsátja meg a ti vétkeiteket. (Mt 6:14-15)
- (6.) Nem szolgálhattok egyszerre Istennek és a mammonnak. (Mt 6:24, Lk 16:13)
- (7.) Mennyei Atyátok táplálja az ég madarait, s ti nem értek-e többet azoknál? És aki gyönyörűen öltözteti a mezők liliomait – mennyivel inkább öltöztet titeket. (Mt 6:26-30, Lk 12:24-28, nem szó szerinti fordítás)
- (8.) Ha tehát ti gonosz létekre tudtok jó ajándékokat adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább ad jókat a ti mennyei Atyátok azoknak, akik kérik tőle? (Mt 7:11)
Ha tehát ti, akik rosszak vagytok, tudtok jó dolgokat adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább fog mennyei Atyátok Szent Szellemet adni azoknak, akik kérik tőle. (Lk 11:13)
- (9.) Mennyei Atyátok tudja, hogy mindezekre (az anyagiakra) szükségetek van. (Mt 6:32, Lk 12:30)
- (10.) Menjetek, és tanuljátok meg, mit jelent ez: „Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot.” (Mt 9:13, 12:7 → Hós 6:6)
- (11.) Az én Atyám mindent átadott nekem, és senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya, és az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú fel akarja fedni. (Mt 11:27)
- (12.) A ti mennyei Atyátok nem akarja, hogy elveszen egy is e kicsinyek közül. (Mt 18:14)
- (13.) Ha ketten közületek a földön egyetértenek minden dolog felől, amiket kérnek, mennyei Atyám által meglesznek nektek azok. (Mt 18:19)
- (14.) Nem olvastátok-e, hogy a Teremtő kezdettől fogva férfivá és nővé teremtette őket? (Mt 19:4 → 1Móz 1:27)
- (15.) Istennél minden lehetséges. (Mt 19:26, Mk 10:27)
- (16.) Nem olvastátok-e, amit Isten mondott nektek: Én vagyok Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákób Istene? (→ 2Móz 3:6) Az Isten nem a holtaké, hanem az élőké. (Mt 22:32, Mk 12:26-27) Általa ugyanis mindannyian élnek. (Lk 20:38)
- (17.) A menny és a föld elmúlásának napja és órája felől senki nem tud semmit, a mennyek angyalai sem, a Fiú sem, egyedül csak az Atya. (Mt 24:36)
- (18.) Senki sem jó, hanem csak egy, az Isten. (Mk 10:18, Lk 18:19)
- (19.) ...az Isten ismeri szíveteket. (Lk 16:14)
- (20.) Ami az emberek között magasztos, Isten előtt utálatos. (Lk 16:15)

3. Az Istenről szóló jézusi tanítás értelmezése

3.1. Isten ismerete

Az imént idézett beszédekből mindenekelőtt az a következtetés vonható le, hogy Isten megismerhető. E megismerés teljessége, Isten látása is elnyerhető: akinek a szívük tiszta, meglátják az Istent. Hogy mikor, azt Jézus nem mondta meg. Valószínűleg azért nem, mert nem is lényeges, de ezért gondoljuk meg: ha van valaki, aki láthatja Istent, Ő miért késlekednék magát megmutatni neki...? Érdekes ebből a szempontból az 1Jn 4:7 tanítása: „aki szeret, az Istentől született, és ismeri Istent”. Nem ismerni fogja, hanem ismeri.

A szeretet tehát elégséges feltétele Isten megismerésének. De nem csak elégséges, hanem szükséges is: mert az idézett helyen az is írva van, hogy aki nem szeret, az nem ismerte meg az Istent. Ezért aztán bátran mondhatjuk, hogy mindenki olyan mértékben ismerte meg az Istent, amilyen mértékben szeret.

Egészen bizonyos, hogy e tekintetben vannak fokozatok, illetve van mérték. Hiszen például én magam egészen biztos vagyok benne, hogy az Isten ismeretének teljessége nincs bennem, de abban is biztos vagyok, hogy – Jézusnak köszönhetően – a semminél többet tudok Istenről. Hiszen ha csak azt veszem, itt van az iménti 20 mondás...

Az idézett mondások közül a 11. azt állítja, hogy akinek a Fiú fel akarja fedni, az ismeri az Atyát. Arra a kérdésre, hogy ki mindenkinek akarja Jézus felfedni az Atyát, nem tudom a választ, mert ezt nem mondta meg, abban azonban biztos vagyok, hogy a tanítványai ezek közé tartoznak. Ez eleve elég nyilvánvaló, hiszen ez lenne a tanítvánnyá levés, illetve a tanítvánnyá tevés egyik célja és értelme, de a Jn tanítása igazolja is ezt a gondolatot:

- Jézus azt kéri az Atyától, hogy szentelje meg tanítványait az igazságban. (17:15)
- De nem csak közvetlen tanítványaira vonatkozik ez a kérés, hanem mindazokra is, akik a tanítványok tanítványaiként hisznek Jézusban. (17:20)
- Aki hisz Jézusban, annak örök élete van - nem lesz, hanem van. (3:36)
- Az pedig az örök élet, hogy az egyetlen igaz Istent ismerik. (17:3)
- És a Jn 17:26 szerint ezt mondja Jézus: megismertettem velük a te nevedet, és ezután is megismertetem, hogy az a szeretet, amellyel engem szerettél, bennük legyen, és én is öbennük.

3.2. Isten nevének megismertetése

Vajon hogyan kell érteni a Jn 17:26 azon állítását, hogy Jézus *megismertette* tanítványaival az Atya nevét? Úgy kell érteni ezt, hogy Jézus például azt közölte volna a tanítványaival: „az Atya neve Jehova”, hogy tehát valóban egy *nevet* közölt velük?² Több okunk is van azt gondolni, hogy nem erről van szó. Először is: abban az időben a név és a nevezett személy lényegében ugyanazt jelentette. Azt mondani például, hogy „x segítségül hívta az Isten nevét” azt jelentette, hogy segítségül hívta az Istent. Eszerint a „megismertettem velük a nevedet” kifejezés jelentése inkább „megismertettelek velük téged” lehetett.

² Lényegében ezt az elképzelést képviselik Jehova Tanúi. Ld.: az *Érveljünk az Írásokból* c. kiadvány 189. és 191. oldalán írottakat, amelyek kifejezetten ebben az értelemben hivatkoznak a Jn 17:26-ra. WACHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA, 1989.

Másodszor: Jézus tanítványai felnőtt zsidók voltak, akik minden bizonnyal ismerték már Isten nevét, illetve neveit. Harmadszor: a gonoszok is ismerik Isten nevét, mégis bennük az a szeretet, amellyel Jézus összefüggésbe hozza az Atya nevének megismertetését. Valószínű tehát, hogy nem egyszerűen a név ismertetéséről van szó.

Negyedszer: nézzük meg, mit is mond az eredeti görög szöveg:

megismertettem = ἐγνώρισα (egnórisza) és meg fogom ismertetni = γνωρίσω (gnorízo)

Hogy az ige pontos jelentéséről képet alkothassunk, íme a γνωριστής (gnorisztész) szó jelentése: tudós, jós. A γνώσις (gnószisz) szó jelentése pedig: ismeret, tudás, bölcsesség, felismerés. Ez is arra utal tehát, hogy nem egyszerűen magának a névnek kimondásáról van szó, mint inkább a név értelmének megismertetéséről.³ Ötödször: amennyire az evangéliumokból megállapítható, Jézus éppenséggel nem nagyon használta Isten neveit.

Természetesen nem azt állítom, hogy Jézus soha nem mondta ki Isten valamely nevét! Sőt, biztos, hogy igen.⁴ De – valamely oknál fogva – nem használta Isten neveit, sem amikor róla beszélt, sem amikor megszólította, sem amikor minket tanított arra, hogy hogyan szólítsuk Istent. Hanem amikor az Istenről beszélt, vagy az אל (él), illetve אלהים (élohim) = Isten szót használta vagy azt az arám (héber) szót, ami az evangéliumokban görögre a πατήρ (pátér) , magyarrá pedig onnan az Atya szóval lett lefordítva.

3.3. Az isten szó használata

Azokon a helyeken, ahol a magyar nyelvű evangéliumokban az Isten szó szerepel, az eredeti görögben a ó θεός (hó theos = az isten) áll – így, kis kezdőbetűvel írva. Ez arra utal, hogy ez a szó nem tulajdonnév⁵ – akkor sem, ha mi úgy használjuk, mintha az lenne, például a tisztelet jeleként nagy kezdőbetűvel írjuk. Ez egyszerűen olyan, mintha azt írnánk: „tisztelt Rektor úr”... Ezt is nagy kezdőbetűvel írjuk, mégsem tulajdon, megkülönböztető neve a rektornak.

És valóban, az a szó, amit a Septuaginta (az ószövetségi iratok görög fordítása) a leggyakrabban fordít a θεός szóval, az אל (él), illetve אלהים (élohim), a héberek szerint sem tulajdonnév, hanem fogalom, hiszen éppenséggel a „más”, az „idegen” istenek megjelölésére is szolgál. (vö. pl. 2Móz. 20:3 és Zsolt 81:10) Mindazonáltal – éppen azért, mert tudjuk, hogy csak egyetlen isten van – félreértések nélkül használható az isten szó az EGYETLEN megjelölésére, így tettek az ószövetségi szerzők és így tett Jézus is.

³ A neveknek akkoriban kifejezett jelentésük, illetve értelmük volt és valamilyen, a név viselőjével kapcsolatos fontos információt voltak hivatottak hordozni. Például az יצחק (ichák) = Izsák név jelentése: valaki nevet, nevető, ami arra utal, hogy Ábrahám és Sára is nevettek, amikor az Isten öregségükben gyermeket ígért nekik, vagy az ישראל (iszráel) = Izráel név jelentése: aki Istennel harcol, ami arra utal, hogy Jákob harcolt Istennel. (Vö. 1Móz 17:17, 18:12, illetve 1Móz 32:29)

⁴ Nagy valószínűséggel kimondta Jézus a יהוה (Jahve) nevet például akkor, amikor kérdést intézett a farizeusokhoz a 110. zsoltárral kapcsolatban (Mt 22:43), azt pedig *tudjuk*, mert az evangéliumban le van írva, hogy az „Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene” nevet idézte a 2Móz 3:6-ból. (Ld. Mt 22:32, Mk 12:26)

⁵ A tulajdonneveket a görögök ugyanúgy nagy kezdőbetűvel írták, mint mi. Pl. Péter = Πέτρος és nem πέτρος = kő, kődarab. Ezt csak azért jegyzem meg, mert ez nem szükségképpen van így. A héberben például nincs különbség a כף (káf) mint a Kéfás név eredetije és a כֶּף (káf) mint szikladarab között.

3.4. Isten az Atya, aki a mennyben van

Amennyire az írásokból megállapítható, Jézus leggyakrabban azzal a szóval nevezte meg Istent, aminek a szokásos magyar fordítása „az Atya”, s általában így: az Atya vagy Atyátok, „aki a mennyben van”. Kérdés, hogy vajon mi lehetett az indoka annak, hogy Jézus ezt a kifejezést használta Isten megnevezésére? Világos, hogy e kérdésre csak akkor fogunk tudni kielégítő választ adni (ha ugyan tudunk), ha feltárjuk ennek a kifejezésnek az értelmét, és mindenekelőtt a benne szereplő szavak jelentését.

Mindenekelőtt nézzük meg, hogy mi is lehet az a szó, amelyet ő eredetileg használt.

Mk 14:36 szerint Jézus a héber אבא (Abba) szót használta, amikor imájában Istent megszólította.⁶ Márk ezt olyan fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy le sem fordítja, hanem csak átírja görög betűkkel – az általánosan használt Nestle-féle kiadásban csupa kisbetűvel: αββα.

Ebből valószínű, hogy más esetekben (amikor tehát nem a személyes imáját mondta) nem ezt a szót használta, hiszen akkor Márk máshol is hasonló megoldást alkalmazna, mint a 14:36-ban, vagy éppenséggel ott sem tartaná fontosnak az eredeti héber szót kimondatni az olvasóval. Így két kérdés vetődik fel: az egyik, hogy mi lehetett az a szó, amit Márk (és a többi evangélista is) a πατήρ (pátér) szóval fordít, s annak jelentése milyen kapcsolatban van Istennel, a másik pedig az, hogy az Abba megszólításnak van-e számunkra valamilyen üzenete.

Nos, az a héber szó, amelyet a Septuaginta πατήρ-nek fordít, az אב (ab), amelynek jelentése: apa, ős. Ugyanazt a fordítást használja akkor is, amikor az אב Istenre utal (ld. Mal 1:6) és akkor is, amikor földi atyákra (ld. Zsolt 102:13 vagy Ez 18:18,20). Minden bizonnyal Jézus sem csak a mennyei Atya megnevezésére használta az אב szót, hanem például akkor is, amikor vitapartnerei őseit próféta-gyilkosnak mondja. (Mt 23:32) És éppen ez utóbbi miatt, tehát a félreértések elkerülése végett, kellett hozzá tennie az Atya szóhoz (amikor Istenről beszélt), hogy „aki a mennyben van”.

Ez az אב (ab) szó kétségtelenül nélkülözi azt a bensőséges jelleget, amelyet az אבא (abba) magában hord, de ez nem jelenti azt, hogy a tanítványok ne használhatták volna, vagy ne használhatnák az utóbbit Isten megszólításakor. Úgy tűnik, hogy Pál idejében még használatos volt ez a megszólítás (valószínűleg kifejezetten liturgikus használatban is), amint azt a Róm 8:15 és a Gal 4:6 tanúsítja. Nekünk sincs tehát okunk, hogy tartózkodjunk ettől, ha Istent közel érezzük magunkhoz. Természetesen ehhez sem kell ragaszkodnunk. Hiszen annak, hogy Jézus az Atya szóval beszélt Istenről, s hogy ezt ajánlotta nekünk is megszólítás gyanánt, az egyik indítéka feltehetően az, hogy kiszabadítsa az Istenhez való viszonyunkat a liturgikus és általában a formális kötöttségekből.⁷ Hasonlítsuk csak össze a következő megszólítással: „Ábrahám Istene, Izsák Istene, Jákob Istene, magasságos Isten, mennynek és földnek teremtője, mi pajzsunk és atyáinknak pajzsa!”⁸

⁶ A héber אבא (abba) szó jelentése apu, apácska, az az apának a lehető legbensőségebb megszólítása.

⁷ Lásd ezzel kapcsolatban pl. az Istenről való beszédek között a 10. számút: Menjetek, és tanuljátok meg, mit jelent ez: „Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot.” (Mt 9:13, 12:7 -> Hós 6:6)

⁸ Vö. Rudolf Bultmann: Az Újszövetség teológiája 34-35. old. (Osiris, Bp. 1998.)

A másik oka annak, hogy Jézus az Atya szóval nevezte meg Istent, minden valószínűség szerint az lehetett, hogy noha egyértelműen Izráel Istenéről (Ábrahám, Izsák és Jákob Istenéről) beszélt a zsidóknak, nem azonosult azokkal a szokásos Isten-felfogásokkal, amelyeket az Isten akkor szokásos nevei és elnevezései jelöltek. Annak érdekében, hogy világosan láthassuk, hogy mi lehetett ez a világnézeti különbség Jézus és kortársai többsége között, meg fogjuk vizsgálni, hogy mi a jelentés-tartalma azoknak az Isten-neveknek és elnevezéseknek, amelyek akkor - az ószövetségi írások tanúsága szerint - használatosak voltak.

4. Isten nevei és elnevezései

4.1. Isten nevei

Sokan azt állítják, hogy az Istennek egy és csak egy neve van, és ez a יהוה (Jahve vagy Jehova).⁹ Annak azonban, hogy az Istennek csak ez az egy neve lenne, ellene mondanak bizonyos bibliai tények.

A 2Móz. 6:3-4 szerint „...beszélt az Isten (אלוהים) Mózesnek, és azt mondta neki: Én vagyok az ÚR (יהוה)! Ábrahámnak, Izsáknak és Jákóbnak úgy jelentem meg, mint mindenható Isten (אל שדי), de azon a néven, hogy az ÚR (יהוה), nem voltam ismert előttük. Szövetséget is kötöttem velük, hogy nekik adom Kánaán földjét, azt a földet, amelyen jövevények voltak.” (Református fordítás)

A kritikus szakasz: „de azon a néven, hogy az ÚR (יהוה), nem voltam ismert előttük.”

Az Új világ fordítás szerint: „Jehova nevemen nem ismerttettem meg magam velük”.

Nos, a héber eredeti a következő: ושמתי יהוה לא נודעתי להם

Ennek szó szerinti fordítása:

és nevem - Jahve - nem - megismerttettem/ tudomására hoztam - nekik.

Tehát a pontos fordítás még csak nem is az, hogy „Jahve néven nem ismertek engem”, hanem hogy „Jahve *nevemet* nem ismerttettem meg velük/ nem hoztam tudomásukra”. Ez pontosan azt jelenti, hogy a יהוה *név* nem volt ismert Ábrahám, Izsák és Jákob előtt.

Ennek az állításnak azonban ellene mondanak a következők:

Az 1Móz 12:8-ban az áll, hogy Ábrahám „oltárt épített ott יהוה -nak, és segítségül hívta יהוה nevét.” Még súlyosabb ellenvetés, hogy az 1Móz 14:22 Ábrahám szájába adja a következő szavakat: „Fölemelt kézzel esküszöm יהוה -ra, a Felséges Istenre, a menny és a föld alkotójára...” Az 1Móz 15:7 szerint pedig Isten így azonosítja magát Ábrahám előtt: „Én, יהוה vagyok, aki kihoztalak Úr-Kaszdimból, és neked adom ezt a földet örökségül.”

Mit lehet mondani ezekre az ellenvetésekre?

Tudott dolog, hogy a Pentateuchosz (Mózes öt könyve, illetve a Mózesnek tulajdonított öt könyv) különböző szerzőségű és különböző időben keletkezett iratokból lett összeszerkesztve. E szerkesztői munka folyamán előfordulhatott a nevek (az Isten-nevek) felcserélése - éppen azért, mert ugyanazt az Istent jelölik. E szövegek eredeti megírása eleve azt jelentette, hogy a „szerző” csak leír egy addig csak élőszóban hagyományozott szöveget. Ha pedig valaki arról ír, hogy az általa יהוה néven tisztelt Isten mit mondott Ábrahámnak, vagy hogy Ábrahám mit mondott (az író általa יהוה néven tisztelt) Istennek vagy (az író általa יהוה néven tisztelt) Istenről, és az írónak kifejezett oka nincsen rá, hogy ne az általa használt és megszokott יהוה névvel illesse őt, akkor így fog tenni.

⁹ A magam részéről nem tartom kizártnak a Jehua kiejtést sem.

Szó sincs róla, hogy a többi Isten-nevet ne ismerné, hiszen helyenként használja, le is írja azokat, de mert az ő számára Isten = יהוה, ezért ettől csak akkor tér el, ha erre különleges oka van. Mi lehet ilyen ok? Például az, ha a történetbe, amelyet éppen leír, valami olyan szöveg ékelődik be, mint mondjuk egy rituális ima, egy áldás vagy egy szövetség-kötés szövege, amelyeket szigorú formákban, kizárólag szó szerint mondanak el.

Ez utóbbiból az is következik, hogy ha az Ábrahám és Isten között létrejött szövetség megkötésekor Isten a יהוה nevet használta volna, akkor mindazokon a helyeken, ahol a Biblia az Ábrahám és Isten között létrejött szövetség megkötéséről beszél, ez a név úgy is szerepelne.

Mivel az, hogy valaki (legyen az akár Isten) úgy köt szövetséget valakivel, hogy nem árulja el a nevét elképzelhetetlen, ezért kellett, hogy az ősatyák *valamilyen néven* azonosíthassák az Istent. Az ősatyákkal való szövetségkötések beszámolóiban Isten az אל שדי (él saddaj) néven azonosítja magát. Ebből következik, hogy az אל שדי (él saddaj), illetve a שדי (saddaj) szó valóban Isten *neve* és nem egyszerűen egy elnevezés, mint mondjuk a „hatalmas Isten”, mert *kell*, hogy a szövetségkötést a felek *neve* hitelesítse.

Kérdés: vannak-e az Istennek további nevei az őt illető ószövetségi elnevezések között?

4.2. Isten elnevezései

עליון (elion) = magasságbeli, felséges, legfelsőbb, legfelségesebb az אל jelzőjeként pl. 1Móz 14:18, önállóan, azaz mint „a Fenséges”, pl. 5Móz 32:8.
קדוש (kádós) = szent pl. Izrael Szentje Zsolt 71:22, 78:41, és számtalanszor Ézsaiásnál, aki Ézs 40:25-ben önmagában is használja, „a Szent”-ként, állítmányként pedig lásd pl. 3Móz 19:2-ben: „Szentek legyetek, mert én, Jahve, a ti Istenetek, szent vagyok.”

אל ראי (él roi) = a Látás Istene* - csak 1Móz 16:13-ban szerepel.

צור ישראל (cúr izsraél) = Izrael sziklája* pl. 1Móz 49:24, és ugyanitt:

רעה ישראל (reh izsraél) = Izrael pásztora* (vagy Zsolt 80:2-ban). Lásd még:

יהוה רעי (Jahve ri) = az Jahve én pásztorom* (Zsolt 23:1-ban) és 1Móz 48:15-16-ban:

Az Isten, aki előtt jártak az őseim, Ábrahám és Izsák, az Isten, aki a pásztorom*, mióta csak vagyok mind a mai napig, az angyal, aki megváltóm minden bajban, áldja meg e fiúkat!¹⁰

Az talán érezhető, hogy az utóbbi, *-gal jelölt elnevezésekben az Isten különböző személyes és közvetlen megtapasztalásai jutnak kifejezésre. Az אל ראי névvel kapcsolatban ez egyértelműen ki is derül az Írásból: Hágár *azért* nevezi a „Látás Istenének” Istent, mert *ő*, Hágár látott, de az 1Móz 48:15-16-ból is látszik, hogy a „pásztor” elnevezés is a személyes tapasztalásra megy vissza, méghozzá nem egyetlen eseményre, hanem egy egész élet teljességének tapasztalatára.

¹⁰ Szokás még az עולם (olam) = örök szót megemlíteni, mint Isten-nevet, de ennek a szónak nincs önálló (névszói) előfordulása az eredeti héber Írásban. Ahol előfordul, pl. az 1Móz 21:33-ban, ott az אל jelzőjeként szerepel. A bizonyos fordításokban - például az IMIT fordításban - önállóan szereplő „az Örökkévaló”, nem ennek, hanem a יהוה névnek a fordítása.

Vajon milyen tapasztalatra utal az עליון (elion) = magasságbeli, felséges, legfelsőbb, legfelségebb kifejezés? Ezt nyilván azokból a szövegekből lehet megállapítani, ahol ezt a kifejezést használják. A szó több mint negyvenszer fordul elő az Istennel kapcsolatban, ezért csak a legtipikusabb előfordulásokat nézzük meg:

- Ki olyan felséges, mint te vagy *szentségedben*? Dicső tetteiben *félelmetes, csodákat cselekvő*. (2Móz 15:11)
- Dörög az ÚR az *égben, mennydörög* a Felséges. (2Sám 22:14)
- Ó, URunk, mi Urunk! Mily felséges a te neved az *egész földön, az égen is megmutattad fenségedet!* (Zsolt 8:2)
- Mert a felséges ÚR *félelmetes*, nagy király az *egész földön*. (Zsolt 47:3)

Ami e szövegekben tükröződik, az a NUMINÓZUM megtapasztalása. Ennek összetevői (Rudolf Otto szerint) 1. a teremtménység átélése, 2. a misztérium tremendum (megrendítő titok) élménye, 3. Isten fenséges hatalmának megérezése és 4. Isten transzcendenciájának felismerése (Rudolf Otto fogalmazásában: az az élmény, hogy Isten „egészen más”).¹¹

A קדוש (kádós) = szent szó használatával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az nem csak az Isten jelzője lehet, hanem olyan dolgoké (vagy embereké) amelyek Istenhez tartoznak, bár az igaz, hogy ezek a dolgok éppen annyiban és csak annyiban, illetve az *által* lehetnek szentek, hogy Istenhez tartoznak. Ami magának az Istennek a szentségét illeti, az leginkább az ő másságát, elkülönült, keveretlen voltát jelenti. Ezt Isten maga is hangsúlyozza, de nyilván emberi tapasztalat is, mint a numinózum komponense.

Ezek az elnevezések tehát Isten megtapasztalásából fakadnak, jelentésükben hordozzák ezeket a tapasztalatokat, ezáltal információt közölnek az Istenről és adott esetben az Isten megjelölésére szolgálnak. Mégsem tekinthetők olyan értelemben az Isten nevének, mint a יהוה (Jahve) név vagy a שדי (Saddaj). Mert van két dolog, ami megkülönbözteti ezeket a neveket az előbbi elnevezésektől: 1. Ezek a nevek Isten *kijelentett* nevei (ezeket nem az ember adta Neki), 2. Isten maga ezeket a neveket használja, ezeken a neveken mutatkozik be és hitelesíti a szövetség-kötéseket, áldásokat, stb.

4.3. Isten kijelentett nevei

Az az állítás, hogy a יהוה (Jahve) név vagy a שדי (Saddaj) „Isten *kijelentett* nevei, ezeket nem az ember adta Neki” nem jelenti azt, hogy ezek a nevek ne utalnának az Istennel kapcsolatos (adott esetben nagyon is személyes és konkrét) tapasztalatokra. Már hogyan utalnának! Amikor Isten ezekre a nevekre megtanított minket, akkor nagyon is konkrét emberi tapasztalatokra hivatkozott.

Azt mondom, hogy Isten nem egyszerűen kijelentette az ő neveit nekünk, hanem *tanított* minket az ő neveire. Ez alatt azt értem, hogy fokozatosan, és bizonyos tapasztalatokra hivatkozva tárta fel előttünk neveinek jelentését. Ezt a tanítási folyamatot a יהוה névvel kapcsolatban néhány szentírási szakasszal szeretném majd érzékeltetni, előbb azonban tennék egy kitérőt a név etimológiájával kapcsolatban, mert ez fogja magyarázni, a szóban forgó szentírási helyek különböző fordításai közötti eltéréseket.

¹¹ Rudolf Otto: A szent (Osiris Kiadó, Budapest, 2001.)

4.4. A יהוה (Jahve) név etimológiája

» Az Isten neve „Jahve” volt. Jelentését, melyben kevés megegyezés van a tudósok között, itt most nem vitathatjuk meg. Mégis csak annyit, hogy lehetséges: a Jahve név a „lenni” ige kauzatív alakja, mint néhány amorita személynévnél, amelyeket Móriból és máshonnan ismerünk (Jahvi-Il és hasonló alakjai, amelynek jelentése: „Az Isten teremti”, vagy „hozza létre”, vagy „Isten teheti, hogy...”). Feltételezhetjük, hogy a Jahve név az istenségnek, valószínűleg Élnék liturgiai megszólítása volt a Mózes előtti héberek között s Mózes ezt vette át Izráel Istenének hivatalos nevéként. Így az Ex 3,14 rejtélyes formulája, az eredeti harmadik személyben *jahvā asār jahvā* (Jahve, aki teremt, v. aki létrehoz) lehetett, Jahve névvel helyettesítve az Élt. (A kifejezést: „Él, aki teremt” - egy másik igével - ismerjük a rász-samrai szövegekből). Vagy pedig az eredeti forma *jahvā asār jihvā* lehetett („Ő az oka annak, ami létrejön”). Ennek paraleljeit megtaláljuk a birodalmi korból származó egyiptomi szövegekben, ahol hasonló formulával fordulnak Amon-Réhez és Atonhoz - s ebből arra lehet következtetni, hogy az Ex 3 és a következő fejezetek szövegösszefüggése szerint Mózes egyenesen az egyiptomi pantheon főistene jelzőivel és címével illette a maga Istenét. Mindenesetre számolnunk kell azzal, hogy Izráel kezdettől fogva nem egy helyi természeti istenséget imádott, hanem kozmikus hatalmú Főistent.«¹²

» Valószínű, hogy ezt a nevet Mózes előtt is ismerték egy igen hosszú ideig élő archaikus formában, amely *Jah* vagy *Jahó* volt. ...Jahve, ha a „létezni” ige tövével hozzuk kapcsolatba, azt is jelentheti „az, aki él”, ellentétben a bálványokkal, amelyek „nem élnek”; az eredeti gyök grammatikai alakítása és a mózesi kinyilatkoztatás pontos közlése révén azonban a név ugyanakkor azt is jelentheti, „az, aki van, és mindig lesz”. Erre úgy kerül sor, hogy az örökkévalóságra utaló igei forma kerül felhasználásra. Egy ilyen módon tömörített formula azután azt is jelenti, „az, aki éltet”, vagy „az, aki jelen van”, az, akinek a jelenléte és cselekvése elválaszthatatlanul elkíséri az embert. «¹³

Kiemelnék itt e szövegekből néhány szót, illetve kifejezést: *kevés megegyezés van a tudósok között, lehetséges, feltételezhetjük, illetve: valószínű, ha, azt is jelentheti.* Ami tehát biztos, az a név etimológiája körüli bizonytalanság.

4.5. A יהוה (Jahve) név kijelentése

A יהוה (Jahve) név kijelentéséről 2Móz 3:13-15-ben olvashatunk. Íme ennek a szövegnek négy különböző fordítása:

» Mózes pedig monda az Istennek: *Ímé én elmegyek az Izráel fiaihoz és ezt mondom nékik: A ti atyáitok Istene küldött engem ti hozzátok; ha azt mondják nékem: Mi a neve? mit mondjak nékik? És monda Isten Mózesnek: VAGYOK A KI VAGYOK. És monda: Így szólj az Izráel fiaihoz: A VAGYOK küldött engem ti hozzátok. És ismét monda Isten Mózesnek: Így szólj az Izráel fiaihoz: Az Úr, a ti atyáitoknak Istene, Ábrahámnak Istene, Izsáknak Istene és Jákóbnak Istene küldött engem ti hozzátok. Ez az én nevem mindörökké és ez az én emlékezetem nemzetségről nemzetségre.*« (Károli fordítás)

¹² John Bright: Izráel története 153. o. (Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Bp. 1983.)

¹³ Fernando Joannes: A zsidó vallás 21. o. (Gondolat Kiadó, Bp. 1990.)

» Mózes ezt mondta Istennek: „Ha megérkezem Izrael fiaihoz és így szólok hozzájuk: Atyáitok Istene küldött, akkor majd megkérdezik: Mi a neve? - mit feleljek erre?” Isten ezt válaszolta: „Én vagyok, aki vagyok.” Azután folytatta: „Így beszélj Izrael fiaihoz: Aki van, az küldött engem hozzátok.” Azután még ezt mondta Isten Mózesnek: „Jahve, atyáitok Istene, Ábrahám Istene, Izsák Istene, Jákob Istene küldött hozzátok. Ez az én nevem minden időkre, s így kell neveznetek nemzedékről nemzedékre.” « (Katolikus fordítás)

» Mózes ezt kérdezte Istentől: Ha most elmegyek Izrael fiaihoz, és azt mondom nekik, ősatyáitok Istene küldött hozzátok, és ők erre megkérdezik tőlem: „Mi a neve?”, akkor mit mondjak nekik? Isten erre azt mondta Mózesnek: „AZZÁ VÁLOK, AMIVÉ VÁLNI AKAROK.” Majd hozzátette: Ezt mondd Izrael fiainak: „AZ AZZÁ VÁLOK küldött engem hozzátok.” És Isten még egyszer elmondta Mózesnek: Így szólj Izrael fiaihoz: „Jehova, a ti ősatyáitok Istene, Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene küldött hozzátok.” Ez az én nevem időtlen időkig, és erről fognak emlékezni rám nemzedékről nemzedékre.« (Új világ fordítás)

» És szólt Mózes Istenhez: Íme, eljövök Izrael fiaihoz és mondom nekik : őseitek Istene küldött engem hozzátok, és ők azt mondják nekem : mi a neve? - mit mondjak nekik? Mondta Isten Mózesnek: Vagyok aki vagyok. S mondta: Így szólj Izrael fiaihoz: Ehje küldött engem hozzátok. És mondta Isten még Mózesnek : Így szólj Izrael fiaihoz: az Örökkévaló, őseitek Istene, Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene küldött engem hozzátok; ez nevem örökké és ez hírem nemzedékről nemzedékre.« (IMIT fordítás)

Milyen következtetéseket vonhatunk le e fordításokból, illetve magukból a szövegekből?

Mindenekelőtt vegyük észre a következő, „negatív” információkat!

- A.) Arra az egyszerű kérdésre, hogy „mi a te neved”, Isten *nem* egyetlen szóval válaszol.
B.) Az első mondatban a יהוה név nem is szerepel.

Hanem először is azt mondja Isten: „Azzá válok, amivé válni akarok.” (Új világ)

A másik fordításban: „(Én) vagyok, aki vagyok.” (Károli, Katolikus, IMIT)

Az eredetiben: אהיה אשר אהיה (ehje aser ehje).

Majd ehhez fűzi hozzá Isten:

„Ezt mondd Izrael fiainak: אהיה (ehje) küldött hozzátok.” Amit aztán így fordítanak:

- A VAGYOK küldött engem ti hozzátok. (Károli)
- Aki van, az küldött engem hozzátok. (Katolikus)
- AZ AZZÁ VÁLOK küldött engem hozzátok.(Új világ)
- Ehje küldött engem hozzátok.(IMIT)

És csak ezek *után* mondja ki Isten a יהוה nevet. És amikor kimondja, akkor is mindjárt hozzá teszi, hogy „őseitek Istene, Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene küldött engem hozzátok”.

Isten tehát először tart egy rövid „metafizikai kurzust”,¹⁴ hogy érthető legyen, miért pont az a neve, ami. A név e metafizikai *tartalmát* illetően megegyeznek a fordítások készítői. Az itt idézett katolikus fordításhoz készült jegyzetben ugyanis azt olvassuk a VAN-ról, hogy az nemcsak az elvont létezését jelzi, hanem a jelenlétet és hatékonyságot is,

¹⁴ A „metafizikai kurzus” kifejezés itt ugyan idézőjelek között szerepel, de akinek van némi filozófiai pallérozottsága, az azonnal látja, hogy a szóban forgó két mondatot akár Heidegger is írhatta volna.

a Jehova Tanúi által készített Új Világ fordítás függelékében pedig ez áll: befejezetlen idejű, műveltető ige, ami azt *jelentí*: „előidézi, hogy legyen”. Azt állítják tehát, hogy egy *jelentéssel bíró* névről van szó! Azok a fordítások pedig, amelyekben a יהוה név helyén Örökkévaló áll, éppen ezt a *jelentést* próbálják visszaadni – hiszen az örökkévaló az, aki „előidézi, hogy legyen”. Úgy is mondhatnánk, hogy az Örökkévaló a יהוה név metafizikai üzenete.¹⁵

Vegyük észre továbbá, hogy amikor Isten megmondta az ő nevét, azonnal hozzáteszi azt is, hogy ő Ábrahám, Izsák és Jákob Istene. Ez tehát szintén *hozzátartozik* az ő nevéhez vagy ha úgy tetszik: ezzel lesz *teljes* az ő neve. Miként a nemesi előnevek a magyarban, vagy a *von irgendwas* a német nevekben az illetők családjának eredetére utalnak, úgy Isten teljes nevében az „Ábrahám, Izsák és Jákob Istene” kifejezés a vele kapcsolatos történeti tapasztalatok eredetére utal. És Isten – valami oknál fogva – *ugyanolyan* fontosnak tartja, hogy erre a tapasztalatra utaljon, mint magát a יהוה név kijelentését vagy mint a „metafizikai kurzust”.

4.6. A יהוה (Jahve) névhez kapcsolódó további tanítás

Egy további történelmi tapasztalatra, az Egyiptomból való szabadításra utal a 2Móz 20:2 „Én, יהוה, vagyok a te Istened, aki kihoztalak Egyiptom földjéről, a szolgaság házából.” Ez az utalás szinte formulává válik, visszatérő eleme az ószövetségi írásoknak.

A 3Móz. 26:13-ban Isten a szabadításon túl utal a pusztai vándorlásban adott vezetésre: „Én, יהוה, vagyok a ti Istenedek, aki kihoztalak benneteket Egyiptomból, hogy ne legyetek többé azoknak a szolgálói. Összetörtem jármotok fáját, és fölegyenesítve vezettelek benneteket.”

Ézs 45:2-7-ben ezt tanítja Isten: „Én megyek előtted, a rögös utat elegyengetem, az ércajtókat betöröm, és a vaszarakat leverem. Neked adom a sötétség kincseit, az elrejtett drágaságokat, hogy megtudd: én vagyok יהוה, aki téged néven szólított, Izráel Istene. Szolgámért, Jákóbért, választottamért, Izráelért szólítottalak neveden, híres nevet adtam neked, noha nem ismertél. Én vagyok יהוה, nincs más, nincs isten rajtam kívül! Én öveztelek föl, noha nem ismertél. Hadd tudják meg napkelettől napnyugatig, hogy nincs más rajtam kívül, én vagyok יהוה, nincs más! Én alkottam a világosságot, én teremtettem a sötétséget, én szerzek békességet, én teremtek bajt, én, יהוה, cselekszem mindezt.”

A Jer 9:23 szerint: „Aki dicsekedni akar, azzal dicsekedjék, hogy érti és tudja rólam, hogy én vagyok יהוה, aki szeretetet, jogot és igazságot teremtek a földön, mert ezekben telik kedvem.”

Ezek tehát annak a tanításnak a stádiumai, amelyekben יהוה feltárja az ő nevének jelentését.

¹⁵ Mit mondhatunk arra a megoldásra, amely nem egyszerűen átírja latin betűkkel, hanem le is fordítja Isten nevét: יהוה ⇨ Örökkévaló? Nos, ez a megoldás kétségtelenül hasonlít arra, mintha a Smith nevet Kovács-nak fordítanánk, s ez első pillanatban talán furcsának is tűnne, de rögtön nem találunk annak, ha megtudnánk, hogy az illető valóban kovács, sőt ő az egyetlen kovács a földkerekségen, és ezt szeretné a nevével is kifejeznie! Végtére is: Isten nem héber, s ha itt és most mutatkozna be valakinek, miért tenné ezt éppen héberül? Nyilván azon a nyelven mutatkozna be, amelyen a megszólított ért, leginkább az illető anyanyelvén. Ha tehát az illető magyar, akkor minden valószínűség szerint ezt mondaná: Isten vagyok, az Örökkévaló.

4.7. A יהוה (Jahve) név hivatalos használata

Fentebb azt állítottam Isten kijelentett neveivel, így a יהוה névvel kapcsolatban is, hogy Isten maga ezt a nevet használja, ezen a néven mutatkozik be és hitelesíti a szövetség-kötéseket (a יהוה név esetében a sínai szövetség-kötést), áldásokat, stb. Mivel a יהוה névnek ez a hivatalos használata olyan mértékben egyértelmű, hogy különösebb igazolásra nem szorul, csak egy példával jelezem, hogy pontosan miről is van szó:

Az előző pontban idézett 2Móz 20:2 a Sínai hegyen adott Tízparancsolat bevezetése. Talán nem túlzás azt mondani, hogy ha Isten írásban adta volna itt a Tízparancsolatot, akkor ez szerepelt volna az okmány fejlécén. Magáról a szövetség megkötéséről pedig az következő olvashatjuk: Mózes „fogta a szövetség könyvét, és felolvasta a nép előtt. Azok ezt mondták: Engedelmesen megtesszük mindazt, amit יהוה rendelt. Azután fogta Mózes a vért, ráhintette a népre, és ezt mondta: Annak a szövetségnek a vére ez, amelyet יהוה kötött veletek mindezeknek az ígéknek alapján.” (2Móz 24:7-8) Ez pedig – az előző hasonlattal éve – az aláírás és a pecsét.

Ennyit akartam elmondani arról, hogy mit jelent a יהוה név, milyen tapasztalatokra utal és Isten maga hogyan tanít minket az ő nevére, mit tanít az ő nevéről, illetve saját magáról, s végül, hogy ő maga hogyan használja a יהוה nevet.

A 21. pontban azonban azt állítottam, hogy nemcsak a יהוה név, hanem a שדי (Saddaj) is Isten kijelentett neve, amelyet nem az ember adott neki, s amelyet szintén maga Isten használt megmutatkozásai, szövetség-kötései és áldásai alkalmával. Erről lesz szó a következőkben.

4.8. A שדי (Saddaj) név etimológiája

A korábban már idézett John Bright azt írja, hogy a שדי név eredeti jelentése valószínűleg: „magasságos (kozmikus) hegy”. Eszerint ez a név Isten nagyságát fejezné ki. Ugyanez a magyarázat összefüggésbe hozza a szóban forgó nevet az amoriták egyik főistenének (bél sadé) nevével, s ezt a héberek ősei hozták volna magukkal és összekapcsolták a „magasságos hegygel”.¹⁶ Ezzel összhangban van például a Szent István Társulat által kiadott Biblikus Teológiai Szótár, amikor a Saddaj jelentését így adja meg: „hegyről való”. A név szokásos fordítása pedig „Mindenható”, értelemszerűen azzal a jelentéssel, hogy „bármit, illetve mindent hatalmában áll megtenni”. Nem kétséges, hogy a שדי szót *ma már* maguk a héberek is így értik, a kérdés azonban az, hogy mi volt az *eredeti* jelentése, tehát mit jelentett akkor, amikor a Bibliát írták – vagy még az előtt?

Mielőtt ezt megnéznénk, hangsúlyozni kell itt is, hogy e név előbbi etimológiája esetében is pusztán feltételezésekről van szó.¹⁷ A név bibliai használata pedig – véleményem szerint – nem igazolja vissza ezeket a feltételezéseket. Lássuk, miért nem.

¹⁶ John Bright: Izráel története 103. o. (Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Bp. 1983.)

¹⁷ Példának okáért: az 1997-es református kiadású Bibliában, az 1Móz 17:1 vershez fűzött jegyzet is azt írja, hogy „az ősi El Saddaj Isten-név... jelentése bizonytalan”.

Az 1Móz. 49:26 szerint, Jákob ezt mondja a maga áldásáról: „Atyád (Jákob) áldásai erősebbek az örök hegyek áldásainál.” Az „örök” szó ugyanaz az עלום (olam) amely Isten jelzőjeként is szerepel pl. az 1Móz 21:33-ban. Ha a שדי jelentése valóban „magasságos (kozmosz) hegy” lenne, akkor Jákobnak ez a beszéde ugye meglehetősen furcsa mondanivalót hordozna...

Jób könyvében, a 22:17 szerint a jogtalanság emberei azt mondják Istennek: „Távozz tőlünk!” és - kérkedve - azt kérdezik: „Ugyan mit tehet nekünk a Mindenható (שדי)?” Nyilvánvaló, hogy ennek a kérdésnek nem lenne semmi értelme, ha a שדי valóban azt a jelentené, hogy akiről szó van, annak „mindent hatalmában áll megtenni”. Az itt szereplő szó tehát valószínűleg nem ezt jelenti.

Érdekes „negatív” információ továbbá a következő:

A שדי szó első előfordulása a Bibliában az 1Móz 17:1. Ez előtt, tehát éppen a teremtéstörténetben, pontosabban: a két teremtéstörténet egyikében sem szerepel. Pedig ha valahol, hát itt aztán helye lenne úgy utalni Istenre, hogy Ő az, akinek „mindent hatalmában áll megtenni”. Az, hogy ez nem így van, hogy tehát a teremtéstörténetek nem használják a שדי nevet, természetesen nem bizonyíték, de elgondolkodtató.

Tudjuk, hogy a Bibliában két teremtéstörténet van „összedolgozva”. Az egyiket egy olyan szerző írta le, akit a bibliakutatás Jahvistának nevez. Láttuk korábban, hogy ő - ha csak különleges oka nincs rá - nem tér el a יהוה név használatától, de a másik, az úgynevezett Elohista szerző éppen használhatta volna, és nyilván használta is volna, legalább jelzős szerkezetben (mindenható Isten = אלהים שדי) - ha a שדי szónak valóban a „mindenható” lett volna a jelentése. Ha viszont a שדי szó jelentése - miként azt állítom - a „tápláló” és „gondviselő”, akkor a teremtéstörténetben valóban nincs helye, hiszen a teremtéskor még nem volt kit táplálni, nem volt kiről gondot viselni.

Az etimológiai megközelítésben én magam abból a feltűnő hasonlóságból indulok ki, amit a שדי (sáddaj) név azzal a שד (sád), illetve többes számban שדיים (sádáim) szóval mutat, amelynek jelentése: *mell, kebel, emlő*, s akkor a keresett jelentéstartalom ez lenne: tápláló, gondviselő. Megjegyzendő azonban, hogy ha van is valamilyen eredetbeli összefüggés a két szó között, az valami nagyon ősi, még az írásbeliség előtti időből való, és a szavak alakjának hasonlósága még nem bizonyíték, csak kiindulópont. Érdemes ezért megnézni a Biblia azon helyeit, ahol a שדי név előfordul, hátha ezek visszaigazolják ezt a feltevést.

4.9. A שדי (Saddaj) név ősi jelentése

Az 1997-es református kiadású Bibliában, az 1Móz 17:1 vershez fűzött jegyzetben a következő olvashatjuk: „A Mindenható Isten fordítás mögött az ősi El Saddaj Isten-név rejlik, amelynek jelentése bizonytalan. *Az ősatyák történetében ezzel mindig az áldás és a megszorítás ígérete összefüggésében találkozunk.*” (A jegyzet a következő helyekre utal: 1Móz 28:3, 35:11, 48:3, 49:35.) Mielőtt megnéznénk e helyeket, hogy lássuk, mennyire igazat beszélt a jegyzet szerzője, nézzük meg magát az 1Móz 17:1-2-t, a név első bibliai előfordulását!

„Amikor Abrám kilencvenkilenc éves volt, megjelent יהוה Abrámnak, és ezt mondta neki: *Én vagyok אל שדי (él saddaj)! Járj énelőttem, és légy feddhetetlen! Megajándékozlak szövetségemmel, és nagyon megszorítom utódaidat.*”

Vegyük észre először is, hogy ezen a helyen, ahol a שדי név először fordul elő a Bibliában, a nevet *Isten* mondja ki. Az tehát *kijelentett* név, ugyanúgy, mint a יהוה.

Másodsor: a שדי név kimondása az Ábrahámmal való szövetség megkötését vezeti be, ez tehát ugyanúgy „hivatalos” neve Istennek, mint a יהוה.

Harmadsor: a שדי név kimondását nem kíséri olyan „metafizikai kurzus”, mint a יהוה név kimondását. Mégpedig azért nem, mert a használt szó, a שדי egy olyan jelentéssel bír, olyan tartalmat hordozott, olyan tapasztalatra utalt, amely alapján erre nem volt szükség: Ábrahám minden magyarázat nélkül tudta, hogy miként kell azt értenie.

Ezek a megállapítások pedig nem cáfolják, inkább megerősítik azt, amit a korábban idézett jegyzet állít, hogy tudniillik a שדי névvel az ősatyák történetében mindig az áldás és a megszorítás ígérete összefüggésében találkozunk. A szövetség, a szerződés Isten részéről teljesítendő része ugyanis az, hogy megsokasítja és nagy néppé teszi Ábrahám utódait, ami nem más, mint egy (már korábban, 1Móz 12:3-ban adott) *áldás szerződésbe-foglalása*.

Ez az *áldás* egyrészt az Atyai áldás (vö. 1Móz 28:3) prototípusa lesz, másrészt a szövetség elengedhetetlen része, ha úgy tetszik annak az egyik „fele”, s mint ilyen annak a Jákobbal való megerősítésekor is újra megfogalmazódik (1Móz 35:10), amelyről Jákob aztán az 1Móz 48:3-4 szerint így számol be Józsefnek: „A mindenható Isten (אל שדי), megjelent nekem Lúzban, Kánaán földjén, *megáldott* engem, és azt mondta nekem: *Megszaporítalak és megsokasítalak, népek gyülekezetévé teszek, és a te utóaidnak adom ezt a földet örökségül.*” Isten tehát „földet ad” a népnek, azaz: gondoskodik róla, gondot visel rá. Az 1Móz. 49:25 szerint pedig ezt mondja: „...atyád Istene (אל), megsegít téged, a Mindenható (שדי) megáld téged az ég áldásával felülről, a lent elterülő mélység áldásaival, az *emlők* (שדיים, sadaim) és az anyaméh áldásaival.”

5. יהוה a patriarchális tradíció istene

Az előzőekben elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy Istennek két kijelentett és érvényes neve van a יהוה és a שדי. És reményeim szerint azt is sikerült megvilágítanom, hogy a két név ugyanazon Isten különböző megtapasztalásaira utal, annak megfelelően, hogy Istennek milyen sajátossága, jellege nyilvánul meg a megtapasztalás alapját képező eseményben, illetve történésben. Éspedig úgy, hogy a יהוה név a teremtő, a nemző, a férfi, a שדי név pedig eredetileg a tápláló, gondviselő, a női lételvre, jellegre, attribútumra utal.

Hogy ez a kettősség valóban jellemzi az Istent, arról a Biblia közvetlen tanúsággal szolgál: „Megteremtette Isten az embert a maga képmására, Isten képmására teremtette, férfivá és nővé teremtette őket.” (1Móz 1:27)

Világosan érzékelteti a két princípium (a יהוה névvel jelzett és általam *férfinak* mondott, illetve a שדי névvel jelzett és általam *nőinek* mondott princípiumok) közötti különbséget, valamint az ezekhez kapcsolódó Isten-tapasztalások vagy Isten-megnyilvánulások különbségét azon szövetségek különbsége, amelyet az Isten Mózesrel (mint יהוה), illetve az ősatyákkal (mint אל שדי) kötött. A Mózesrel történt szövetség-kötéskor Isten a Törvényt adja: részletes előírásokat, követelményeket szabva, (a 10 parancsolat avagy a 613 micvó formájában), pontos büntetéseket helyezve kilátásba.

Ezzel szemben az Ábrahámval kötött szövetség mindössze két kifejezésben foglalja össze Isten követelményét: „*Járj énelőttem, és légy feddhetetlen!*” Ennyi. Aztán az ígért következik.

Láttuk korábban, hogy hogyan bontakozik ki a יהוה név jelentése az Izraálnak adott kinyilatkoztatásban, s hogy milyen gazdag tartalmú névről van szó. Mégis, ha egyetlen szót, fogalmat kellene e névhez kapcsolni, mindenki, aki a Bibliában egy kicsit is járatos, a TÖRVÉNY szót választaná. Ugyanez a szó a שדי névvel kapcsolatban az ÁLDÁS. Másképpen: a Mózeszel kötött szövetség középponti kategóriája a TÖRVÉNY, az Ábrahámval kötött szövetségé az ÁLDÁS.

Megkockáztatom a felvetést, hogy a שדי név valami olyan ősi tapasztalatra megy vissza, amit még a matriarchális viszonyok között szerzett az emberiség, amikor az Isten gondviselésének megtapasztalása egy isten-anya képében öltött testet. Nem azt állítom, hogy a שדי név ezt *jelenti*, hanem azt, hogy egy ilyen tapasztalatra utal! Ez nem csak azt magyarázza meg, hogy miért használják az archaikus áldások ezt a nevet, hanem azt is, hogy használata miatt szorul háttérbe Izraél története során.

A patriarchális szándéknak tudható be az a kísérlet, amely a יהוה nevet egyedül érvényes hivatalos névként akarja feltüntetni. A szokásos hivatkozási alap 2Móz 3:15-ben, a יהוה név kijelentése utáni „záradék”. A katolikus fordításban: „Ez az én nevem minden időkre, s így kell neveznetek nemzedékről nemzedékre.” Mint a 19. pontban láthattuk, a többi fordítások eltérnek ettől:

- Károli: „Ez az én nevem mindörökké és ez az én emlékezetem nemzetségről nemzetségre”
- Új világ: „Ez az én nevem időtlen időkig, és erről fognak emlékezni rám nemzedékről nemzedékre.”
- IMIT: „Ez nevem örökké és ez hírem nemzedékről nemzedékre.”¹⁸

Lássuk ezek után a héber eredetit:

ם וזה זכרי לדר דרזה שמי לעל

Ennek szó szerinti fordítása:

ez - nevem - örökre - és ez - emlékezetem - nemzedéknek - nemzedék.

Az eredetinek így teljesen korrekt fordítása lehet a következő két variáns is:

Ez a nevem örökre szól (vagy örökre való) és ez emlékezetem lesz nemzedékről nemzedékre.

Vagy: Ez a nevem örökre szól és emlékezni fognak rá nemzedékről nemzedékre.

Ebben pedig semmi olyan tartalom nincsen, amiből az következne, hogy csak és kizárólag ezt a nevet lenne szabad használni Isten nevéként. Mindössze arról van szó, hogy ez a név örök lesz, nemzedékről nemzedékre emlékezteti majd az embereket arra, hogy szövetséget kötöttek a név viselőjével a Hóreben - de nem zárja ki például, hogy vele más néven kötött szövetségeire más névről emlékezzenek...

¹⁸ Hogy lássuk, hogy a szöveg fordítása mennyire nem egyértelmű, idéznék még két német és két angol fordítást:

- Luther: „Das ist mein Name auf ewig, mit dem man mich anrufen soll von Geschlecht zu Geschlecht.”
- Deutsche Bibelgesellschaft: „Herr is mein Name für alle Zeiten. So sollen mich auch die kommenden Generationen nennen.”
- King James: “This is my name for ever, and this is my memorial unto all generations.”
- New Living: “This will be my name forever; it has always been my name, and it will be used throughout all generations.”

Hogy a יהוה név valóban a patriarchális tradícióhoz kapcsolódik, azt mi sem mutatja jobban, mint a második (a Jahvista) teremtéstörténet. Míg az elsőben אלוהים egyszerre teremti a férfit és a nőt (saját képmására), addig a másodikban יהוה először csak a férfit teremti meg, s csak amikor látja, hogy az embernek nem jó egyedül, akkor szánja rá magát, hogy *segítőtársat* alkosson neki, ami némi próbálkozás után, egy remek ötlettel sikerül is. Vegyük észre, hogy az asszonyt pedig már a férfi nevezi el, ugyanúgy, mint az égi madarakat és a mezei élőlényeket. A patriarchális szándék és mentalitás félreérthetetlen.¹⁹ És jól látható az is, hogy már a teremtéstörténeteket is ugyanaz az ÁLDÁS – TÖRVÉNY dualitás jellemzi, mint amiről fentebb szó volt:

Az elsőben, az Elohista teremtéstörténetben, a teremtés után אלוהים megáldja az embert (1Móz 1:28) és rendelkezik a táplálásáról (1Móz 1:28-30). A másodikban, a Jahvista leírásban, יהוה eleve egy *feladattal* helyezi az embert az édenbe: művelje és őrizze azt, majd mindjárt parancsol neki és tilt.

Érdeemes megnézni azt is, hogyan végződnek ezek a teremtéstörténetek:

Az Elohista:

„És látta Isten (אלוהים), hogy minden, amit alkotott, igen jó. Így lett este, és lett reggel: hatodik nap. Így készült el a menny és a föld és minden seregük. A hetedik napra elkészült Isten a maga munkájával, amelyet alkotott, és megpihent a hetedik napon egész alkotó munkája után. Azután megáldotta és megszentelte Isten a hetedik napot, mivel azon pihent meg Isten egész teremtő és alkotó munkája után.” (1Móz 1:31-2Móz 2:3)

A Jahvista:

„És miután (יהוה) kiűzte az embert, odaállította az Éden kertje elé a kerubokat és a villogó lángpallást, hogy őrizzék az élet fájához vezető utat.” (1Móz 3:24)

Ez a יהוה lesz aztán az, aki nem késlekedik akár tűzzel akár vízzel pusztítani mindazokat, amik, illetve akik nem tetszenek neki. Mert ez a יהוה állítólag nem csak irgalmas, kedves, megbocsátó, nagylelkű és türelmes, hanem haragvó, lobbanékony, féltékeny, bosszúálló, irgalmatlan is, akit (akitől) félni kell... Ilyen beszédek többszáz helyen vannak a Bibliában. Csak a legjellemzőbbek: 5 Mózes 29:27, Ézs 8:13, Józ 11:20, Ez 5:11, 5 Mózes 24:19 és Náh 1:2 „Jehova féltékeny és bosszúálló Isten, bosszút áll Jehova és nagyon haragszik, bosszút áll Jehova és nem könyörül ellenségein.” És teszi ezt állítólag igazságossága okán.

Hogyan alakul ki egy ilyen elképzelés Istenről? „Az ember léte meghatározza tudatát. Aki hullahegyeket gyárt embertársaiból, aki állatként kezeli őket, annak lelkében elhomályosul a Szeretet-Isten képe, és a szerető Atya helyét elfoglalja egy önkényes, kiszámíthatatlan és ugyancsak vérengző természetű égi Hadúr. Az elembertelenedő ember elkezd a maga elembertelenedésének képére és hasonlatosságára megformálni az Istent... Az imádság átalakul mágiává: az ember megpróbálja titokzatos szavakkal kényszeríteni Istenét, hogy álljon rendelkezésére vállalkozásaiban. Az áldozat is átalakul megvesztegetéssé: segítsen nekem az Isten úrrá lennem embertársaim felett. A papságnak az lesz a szerepköre, hogy imáival és áldozatbemutatásaival biztosítsa Isten segítségét ahhoz is, amihez semmi köze sincs Istennek: embertársaink bántásához, leigázásához.”²⁰

¹⁹ Ha valaki úgy találja, hogy a „patriarchális” jelző eufemizmus, és jobbnak tartaná a „hím-soviniszta” használatát, az nyugodtan helyettesítse ez utóbbival az előbbit: az állítások érvényén ez nem fog változtatni...

²⁰ Bulányi György: Merre menjek 37-38. old. (Irottron Kiadó, Bp. 1991.) Bulányi György nem a zsidó vallásról és nem a יהוה nevű Istenről beszél, de éppen beszélhetne arról is ugyanezekkel a szavakkal. Hogy mennyire, azt igazolják például a következő szövegek:

- a.) Ha engedelmesen hallgatsz (az általam küldött angyal) szavára, és teljesíted mindazt, amit parancsolok, akkor ellensége leszek ellenségeidnek és szorongatója szorongatóidnak. Mert az én angyalom előtted megy, és bevisz az emóriaiak, hettiták, perizziek, kánaániak, hivviek és jebúsziai közé, és *kiirtom* őket. (2Móz 23:22-23)
- b.) Amikor meghallotta a kánaáni Arád királya, aki a Délvidéken lakott, hogy odaért Izráel az atárimi úton, megtámadta Izráelt, és foglyokat ejtett közülük. Ekkor fogadalmat tett Izráel *יהוה*-nak, és ezt mondta: Ha egyszer kezembe adod ezt a népet, mindenestül kiirtom városait. *יהוה* meghallotta Izráel szavát, kezébe adta ezeket a kánaániakat, és Izráel mindenestül kiirtotta őket és városaikat. (4Móz 21:1-3) - Arád itt szerepel először a Bibliában. Nem tudjuk, tehát, hogy voltak-e korábban súlyos bűnei, de az *Írás ezt nem is tartja fontosnak közölni velünk*, mert azt a tényt, hogy megtámadta Izráelt és foglyokat ejtett közülük, *elég séges indoknak* tartja a mindenestül való kiirtásukhoz.
- c.) Majd elindultak a Hór-hegytől a Vörös-tenger felé, hogy megkerüljék Edóm országát. De útközben elfogyott a nép türelme, és így beszélt a nép Isten és Mózes ellen: Miért hoztatok el bennünket Egyiptomból? Azért, hogy meghaljunk a pusztában? Hiszen nincs kenyér és nincs víz, szívből utáljuk ezt a hitvány eledelt. *Ezért mérgeskígyókat küldött יהוה a népre, és azok megmárták a népet, úgyhogy sok izráeli meghalt.* (4Móz 21:4-6) -A héberek éheztek, ezért zúgolódtak. De még ha ok nélkül zúgolódnak is: ez a megoldás, hogy meg kell ölni őket?
- d.) Olyan nagy, számos és szálas nép volt ez, mint az anákok, de *יהוה* kipurztította őket az ammóniak elől; és ezek elfoglalták a birtokukat, és a helyükbe telepedtek, ugyanúgy, ahogyan a Széirben lakó Ézsau fiaival tette *יהוה*: kiirtotta előlük a hóriakat, ezek pedig elfoglalták a birtokukat, és azoknak a helyén laknak ma is. (5Móz 2:21-22)
- e.) Akkor ezt mondta nekem *יהוה*: Lásd, én elhatároztam, hogy neked adom Szíhónt és országát, fogj hozzá tehát országának a birtokbavételéhez! De Szíhón kivonult ellenünk Jahacba egész hadinépével együtt, hogy megütközzék velünk. Istenünk, *יהוה*, azonban kezünkbe adta őt, úgyhogy megvertük fiaival és egész hadinépével együtt. Elfoglaltuk abban az időben valamennyi városát, és kiirtottuk minden városában a férfiakat, asszonyokat és gyermekeket, nem hagyunk megmenekülni senkit. (5Móz 2:31-24)
- f.) Abban az időben elfoglaltuk valamennyi városát, nem volt olyan város, amelyet el ne vettünk volna tőlük: hatvan várost, Argób egész vidékét, Óg országát Básánban. Ezek a városok mind magas kőfallal voltak megerősítve, kapukkal, zárossal, és rajtuk kívül még volt igen sok meg nem erősített város is. Mindenestül kiirtottuk ezeket úgy, ahogyan elbántunk Szíhónnal, Hesbón királyával: kiirtottuk minden városban a férfiakat, asszonyokat és gyermekeket. (5Móz 3:4-6)
- g.) És ahogyan örömet lelte *יהוה* abban, hogy jót tehetett veletek, és megszorított benneteket, ugyanúgy leli majd örömet abban is *יהוה*, hogy tönkretesz és kipurztít benneteket. Kigyomlálnak benneteket arról a földről, ahova bementek, hogy birtokba vegyétek. (5Móz 28:63)

Mi volt a bűnük a kiirtott népeknek? Leginkább az, hogy azon a helyen éltek, ahol az izraeliták át akartak vonulni vagy ahová igyekeztek. Szó nélkül oda kellett volna adni a földjüket? Miért? Nem velük kötött szövetséget *יהוה*. Nekik nem nyilatkoztatta ki magát, miért engedelmeskedtek volna? Legfeljebb azért, amiért a parázna Ráháb, aki nyilvánvalóan *félt*, amikor ezt mondta: Tudom, hogy *יהוה* nektek fogja adni ezt a földet, hiszen rettegés fogott el bennünket, és remeg tőletek mindenki, aki ezen a földön lakik. Mert hallottuk, hogyan szarította ki *יהוה* előttem a Vörös-tenger vizét, amikor kijöttetek Egyiptomból, és hogy a Jordánon túl, mit tettetek Szíhónnal és Óggal, az emóriaiak két királyával, akiket kiirtottatok. (Józs 2:9-10) - Ráháb tehát egyszerűen levonja a konzekvenciákat, és ezért lesz városának árulója. Szó sincs itt olyasmiről, hogy „megtért” volna. Egyszerűen belátja, hogy a Héberek istene nagyobb mészáros, mint az övéi istene. És igaza lett. A héberek kardélre hányták, kiirtottak mindent, ami a városban volt: férfit és nőt, ifjat és öregot, ökröt, juhót és szamarat. (Józs 6:21)

Ez lenne tehát *יהוה* igazságossága? Egyáltalán: milyen igazságosság az, hogy *יהוה* kiválaszt egy népet, és neki ígér egy olyan földet, amelyen valakik már élnek...? És akkor az irgalomról még nem is beszéltünk...

A patriarchális mentalitás a középpontjában a birtoklás és az uralkodás: a másik ember javainak, illetve magának a másik embernek a birtoklása, az uralkodás a másik ember felett. Az uralkodásnak pedig eszköze vagy következménye az erőszak.

6. Jézus elutasítja a patriarchális tradíciót

6.1. Isten szeretete feltétel nélküli

A lélektan rámutat az anyai és az apai szeretet természete közötti különbségre. Az anyai szeretet feltétlen, az apai feltételekhez kötött. Az utóbbiról írja Erich Fromm, hogy az apa „jelképezi az ember alkotta törvényt és rendet, a társadalmi szabályokat és kötelességeket, ő az, aki büntet és jutalmaz. Szeretetét feltételekhez köti, és úgy lehet elnyerni, ha a gyermek azt teszi, amit várnak tőle.”²¹ De Isten nem így szeret. Isten nem csak azokat szereti, akik őt szeretik vagy akik megfelelnek az elvárásainak.

Ez Jézus tanítása szerint teljesen egyértelmű:

Máté szerint:

„Én pedig azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok azokért, akik üldöznek titeket, hogy legyetek mennyei Atyátoknak fiai, aki felhossa napját gonoszokra és jókra, és esőt ad igazaknak és hamisaknak. Mert ha azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, mi a jutalmatok? Nem ugyanezt teszik-e a vámszedők is? És ha csak atyátok fiait köszöntitek, mennyivel tesztek többet másoknál? Nem ugyanezt teszik-e a pogányok is? Ti azért legyetek tökéletesek, mint ahogy mennyei Atyátok tökéletes.” (Mt5:44-48)

Lukács szerint:

„Ha azokat szeretitek, akik szeretnek titeket, mi a jutalmatok?²² Hiszen a bűnösök is szeretik azokat, akik őket szeretik. És ha azokkal tesztek jót, akik veletek jót tesznek, mi a jutalmatok? Hiszen a bűnösök is ugyanezt teszik. És ha azoknak adtok kölcsönt, akiktől remélték, hogy visszakapjátok, mi a jutalmatok? Bűnösök is adnak kölcsönt bűnösöknek, hogy visszakapják azt, ami jár nekik. Ti azonban szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót, és adjatok kölcsön, semmit sem várva érte: nagy lesz akkor a jutalmatok, és a Magasságos fiai lesztek, mert ő jóságos a hálátlanok és gonoszok iránt. Legyetek irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas.” (Lk 6:32-36)

²¹ Erich Fromm: Az emberi szív 117. old. (Háttér Kiadó, Bp. 1998.) Lásd még Erich Fromm: A szeretet művészete 55-60. old. (Háttér Kiadó, Bp. 1993), Carl Gustav Jung: Gondolatok az apáról, az anyáról és a gyermekről (Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1995.)

²² A református fordítás (amelyet itt idéztem) jegyzetben hozzáfűzi, hogy a „mi a jutalmatok” - fordítása vitatott. Lehetséges változatok: „milyen jóindulatban van részetek?”; „milyen kegyelemben lesz részetek?”; „milyen hálát vártok ezért?” A katolikus fordítás szerint: „milyen hálát várhattok érte?” Csia Lajos szerint: „micsoda kegyelem van bennetek?”, az Új Világ fordítás szerint pedig „mennyiben érdem az nektek?”

Ebből a tanításból pedig az következik, hogy tévedés minden olyan elképzelés, amely szerint Isten majd megbünteti (akár az Ítéletkor) azokat, akik nem szeretik őt.²³ Értsük meg: Isten jóságos a hálátlanok és a gonoszok iránt. Ha igaz, hogy Isten szeretet (1Jn 4:8,16) akkor a legfontosabb tanítás Istenről az, hogy ez a szeretet feltétel nélküli és egyetemes, azaz: mindenkire kiárad, még az ellenségre is. Hiszen amikor Jézus azt mondja, hogy mindenkit szeretni kell, még az ellenségünket is, akkor éppen azzal érvel, hogy Isten is így tesz. Következésképpen tévedés minden olyan elképzelés, amely Istennek olyan magatartást tulajdonít, hogy ő elpusztít bárkit. Isten nem gyilkos, nem hóhér és nem katona és nem a seregek ura. Isten a béke Istene és nem a háborúé. Következésképpen tévedés minden olyan elképzelés, amely Istennek tulajdonítja Izrael ellenségeinek elpusztítását.

Ha pedig Jézus nem fogadja el ezt (a Biblia által is dokumentált²⁴) isten-képet, akkor nem fogadja el azt a vallást sem, amely ezen isten-kép köré szerveződik.

6.2. Jézus elutasítja a patriarchális vallást

Mennyiben volt patriarchális jellegű Izrael vallása?

1. Jézus idejében az első, az Ábrahámmal kötött szövetség háttérbe szorult a második, a Mózzal kötött szövetséggel szemben. Az előbbiről láttuk, hogy annak kulcs-kategóriája az ÁLDÁS (az anyai jellegű szeretet kifejeződése), míg az utóbbi kulcs-kategóriája a TÖRVÉNY (az apai, patriarchális szeretet kifejeződése). Ezért a vallás a Törvény betartása lett. 2. A teremtő és *mindenkit* szerető és tápláló Isten képét elhomályosította a csak Izráelt szerető és őt harcaiban megsegítő Isten képe, a seregek URa, illetve seregek Jehovája, akit félni kell. 3. Aki pedig az Istent féli (ahelyett, hogy szeretné), az félelemből fog cselekedni akkor is, amikor a vallását gyakorolja. Nem viszontszeretni fogja az Istent, hanem megpróbálja kiengesztelni a haragját, s mert nem szereti, hanem féli, és ezért nem érti, hogy hogyan tud a kedvében járni, azért a szeretet továbbadása helyett ajándékokkal, áldozatokkal és szertartásokkal próbálja megvenni a jóindulatát.

Ad 1.: Az apai jellegű szeretet is szeretet. **Jézus nem vitatja, hogy a Törvény Izrael javát szolgálja.** Amely pontokon nem, azokon a pontokon Jézus ki is javítja, illetve rámutat fogyatékoságára.²⁵ A maga gyakorlatával pedig megmutatja, hogy az ember java, az Atya

²³ Ebből nem következik, hogy az ítéletkor nem lesz rossz a gonoszoknak. Nagyon is rossz lesz. De hogy hogyan és miért úgy, arról majd a megfelelő fejezetben lesz szó.

²⁴ Lásd a korábban idézetteket: 5 Móz 29:27, Ézs 8:13, Józ 11:20, Ez 5:11, 5 Móz 24:19 és Náh 1:2 „Jehova féltékeny és bosszúálló Isten, bosszút áll Jehova és nagyon haragszik, bosszút áll Jehova és nem könyörül ellenségein.”

²⁵ Jézus azt mondja: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem a törvényt vagy a próféták tanítását. Nem azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem, hanem hogy *betöltsem*. Más fordításban: teljessé tenni. Nem tudjuk bizonyosan, hogy mi lehetett a Jézus által használt héber-arám szó. A görög szövegben a πληρόω (pleróo) ige szerepel, amelynek jelentései: 1. telitölt, megtölt 2. megtermékenyít 3. jóllakat, kielégít 4. benépesít 5. teljessé tesz, kiegészít 6. megad, leró, megfizet 7. végrehajt, teljesít. Hogy ezek közül a jelentések közül melyiket kell érteni az adott helyen, arra vonatkozóan a szöveggörnyezet igazít el. Jézus a Mt5. fejezetében (az úgynevezett hegyibeszédben) így fogalmaz: „megmondatott a régieknek, én pedig azt mondom nektek...” A görögben szó szerint: ἐγὼ δὲ λέγω (egó de lego) áll, a δὲ (de) jelentése pedig erős szembenállást is kifejezhet: viszont, ellenben. Csia Lajos például így fordítja: „én azonban azt mondom...” De ettől függetlenül is nyilvánvaló, hogy Jézus nem csak magyarázza, hanem kiigazítja a Törvényt, hiszen olyat mond, ami abban nem volt benne, illetve kifejezetten ellene mond annak. Az 5Móz 6:13 ezt mondja: „Féld az Urat, a te Istenedet, tiszteld és az ő nevére esküdj!” Jézus pedig ezt: Egyáltalán ne esküdjetek! (Mt 5:34). A válólevélről folytatott vitában pedig

akarátának cselekvése, nem azonos a Törvény betartásával, hanem több annál, és adott esetben a szeretet, a gondoskodás, az irgalmasság parancsa felülírja még a sabbat nyugalommal való megszentelésének parancsát is – pedig az ahhoz az első háromhoz tartozik, amelyek közvetlenül Isten személyéhez kapcsolódnak.²⁶ Amikor Jézust a legnagyobb parancs felől kérdezik, így válaszol: „A legfőbb ez: Halljad, Izráel, az Úr, a mi Istenünk egy Úr. Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és teljes erődből. A második ez: Szeresd felebarátodat, mint magadat. Nincsen más, ezeknél nagyobb parancsolat.” (Mk 12:29-31) Tehát a felebarát szeretetének parancsát a szombat parancsának – és az Isten nevére vonatkozó parancsnak is! – fölébe helyezi. Ezzel pedig elutasítja azt a vallást, amely különböző szabályok és rituálék törvényben szabályozott módján akar az Istenhez kapcsolódni.

Ad 2. Láttuk az előző, 6.1. pontban, hogy Jézus szerint az Isten nem köti feltételekhez az ő szeretetét. Vagyis Jézus elutasítja azt a (patriarchális) felfogást, amely szerint az Isten szeretetét ki kell érdemelni.

Ad 3. Amennyire az írásokból megállapítható, Jézus soha nem mondott olyat, hogy Istentől félni kellene. Ellenkezőleg, azt mondta Istennel kapcsolatban, hogy nincs okunk a félelemre:

„Nektek, barátaimnak mondom: Ne féljetek azoktól, akik megölik a testet, de azután többet nem képesek tenni. Megmondom nektek, kitől féljetek: attól féljetek, akinek azonfelül, hogy megöl, arra is van hatalma, hogy a gyehennára vessen. Bizony, mondom néktek: Tőle féljetek. Ugye öt verebet adnak két fillérért: mégsem feledkezik meg közülük egyről sem az Isten. Nektek pedig még a hajatok szálai is mind meg vannak számlálva. Ne féljetek, ti sok verébnél értékesebbek vagytok!” (Lk 12:4-7)

„Ne féljetek azoktól, akik megölik a testet, de a lelket meg nem ölhetik. Inkább attól féljetek, aki a lelket is, meg a testet is el tudja pusztítani a gyehennában. Ugye, a verébnak párja egy fillér, és egy sem esik le közülük a földre Atyátok tudtán kívül? Nektek pedig még a hajatok szálai is mind számon vannak tartva. Ne féljetek tehát: ti sok verébnél értékesebbek vagytok.” (Mt 10:28-31)

A református Biblia-kiadás kommentárja szerint Jézus az Istenre gondol, amikor azt mondja, hogy „tőle féljetek”. Ez döbbenetes elképzelés. Hiszen az ezt követő beszéd az Istenről és a verebekről nyilván emezek ellentétéként vannak megfogalmazva: Jézus éppen arról beszél, hogy Istennel kapcsolatban nincs okunk félelemre! Mi értelme lenne egyik mondatában azt mondania, hogy féljünk Istentől, a másikban pedig azt, hogy ne féljünk? Ráadásul meg is magyarázza, hogy miért kell félni az egyiktől és miért nem kell félni a másiktól. Akitől félni kell, attól azért kell félni, mert azon felül, hogy *megöl*, hatalma van, hogy a gyehennára vessen (a Mt szövegvariánsa szerint: a lelket és a testet is el tudja pusztítani a gyehennában.) Beszél-e Jézus bárhol Istenről úgy, mint egy gyilkosról: „aki megöl”? A Jn 8:44 szerint az *Ördögre* mondta Jézus, hogy az embergyilkos volt kezdettől fogva.

kifejezetten rámutat arra, hogy van a törvényben olyan, ami nem az Isten szándéka szerint való, hanem csak Mózes által tett engedmény – Izráel fiainak kemémszívúságára tekintettel. (Mt 19:3-9)

²⁶ Amikor Jézus tanítványai kalászt tépnek szombaton, és ezért a farizeusok meg akarják feddeni őket, Jézus nem azt mondja, hogy nem érvényes a szombat parancsa, hanem azt, hogy azt az adott esetben az irgalmasság parancsa felülírja, ezért mondja nekik: Ha tudnátok, mit jelent: „Irgalmasságot akarok, nem pedig áldozatot”, nem ítélnétek el az ártatlanokat. (Mt 12:7)

A félreértést talán az okozza, hogy a lukácsi szövegvariáns szerint az illetőnek, akitől félni kell, *hatalma* van arra, hogy a gyehennára vessen – és a teológusok megszokták, hogy Isten az, akinek hatalma van. Csakhogy az a görög szó, amit itt a hatalom szóval fordítanak, az *εξουσια* (*exoüszia*), nem feltétlenül jelent hatalmat (abban az értelemben, ahogyan azt Istennek szokás tulajdonítani), hanem jelenthet: szabadságot, képességet vagy lehetőséget. A szövegnek teljesen korrekt fordítása, ha azt mondjuk, hogy: „akinek *képessége* van arra, hogy a gyehennára dobjon”. Magyarul: „aki képes arra, hogy a gyehennára dobjon”.

Kérdés, hogy vajon az Ördögnek van-e képessége arra, hogy minket a gyehennára, a kárhozatra juttasson? Ki másnak lenne képessége erre? Az 1Jn 3:15 megvilágítja ezt: „Aki gyűlöli a testvérét, az embergyilkos. Azt pedig tudjátok, hogy az embergyilkosnak nincs örök élete.” Ki műveli azt egy emberrel, hogy embergyilkos legyen, ha nem az Ördög – aki maga kezdetől embergyilkos volt...? Az Ördög tehát az, akitől félni kell, nem az Isten.

Ha pedig az Istentől nem félni kell, hanem őt viszontszeretni, akkor az Istenhez nem áldozatok és rituálék kapcsolnak, hanem a szeretet cselekedetei. Ezt kéne megérteni végre. Megmondta Jézus a farizeusoknak: „Ha pedig értenétek, mit jelent ez: Irgalmasságot akarok, nem áldozatot, – nem ítéltétek volna el azokat, akik nem vétkeztek.” (Mt 12:7) És hogy itt nem konkrétan csak az áldozatokra (úgy mint égő áldozat és véres áldozat) gondolt, az abból következik, hogy a helyzet, amelyben e szavak elhangzottak a szombat törvényének megszegése miatti polémia volt. Értelemszerűen arról van szó tehát, hogy Isten irgalmasságot akar és nem rituális cselekedeteket.

6.3. Jézus elutasítja a patriarchális társadalmi praxist

A patriarchális társadalom paradigmája az uralkodás: uralkodik a király vagy a fejedelem a társadalom fölött, a helytartók a kisebb területek lakossága fölött, és uralkodik a családfő a család fölött.

6.3.1. Jézus elutasítja a patriarchális politikai viszonyokat

Patriarchális az olyan politikai viszony, amelyben a résztvevők nem egyenrangúak, illetve nem azonos jogok illetik meg őket. Patriarchális minden alá- és fölé-rendeltség, minden uralom. Ember és ember között ennek nincs helye. Jézus erre vonatkozó tanítása világos és egyértelmű:

Tudjátok, hogy a népek fejedelmei uralkodnak rajtuk, és a nagyok hatalmaskodnak rajtuk. De közöttetek ne így legyen: hanem aki naggyá akar lenni közöttetek, az legyen a szolgátok, és aki közöttetek első akar lenni, az legyen a rabszolgátok. (Mt 20:25-27)

Ha az uralkodás valami jó dolog lenne, akkor Jézus ezt javasolná tanítványainak. Abból, hogy nem javasolja, illetve kifejezetten ellenzi, következik, hogy az uralkodás nem jó dolog.²⁷ Amitől tehát Jézus óv minket, az az uralkodás, és nem általában a politika. Ha és amennyiben a politika a közösség (szeretetből vállalt) szolgálata, akkor és annyiban helye van az Isten országában is.

²⁷ A Lk 22:30 szerint Jézus azt helyezte kilátásba tanítványainak, hogy királyi (uralkodói) székekben ülve fogják ítélni Izráel 12 törzsét. (Lk 22:30) Ezzel majd az Ítéletről szóló fejezetben foglalkozunk, de mivel ide is tartozik, jegyezzük meg, hogy tehát Jézus *nem* azt mondja, hogy királyi székekben ülve fogtok *uralkodni*, hanem hogy *ítélni*. És ez nagy különbség. (Egyébként pedig: ez csak a 12 tanítványra vonatkozhat, minket már nem érint.)

6.3.2. Jézus elutasítja a patriarchális házasságot

Farizeusok mentek oda Jézushoz, hogy kísértsék, és megkérdezték tőle: „Szabad-e az embernek bármilyen okból elbocsátania a feleségét?” Ő így válaszolt: „Nem olvastátok-e, hogy a Teremtő kezdettől fogva férfivá és nővé teremtette őket?” Majd így folytatta: „Ezért hagyja el a férfi apját és anyját, ragaszkodik feleségéhez, és lesznek ketten egy testté. Úgyhogy már nem két test, hanem egy. Amit tehát az Isten egybekötött, ember azt el ne válassza.” Erre azt mondták neki: „Akkor miért rendelte el Mózes, hogy aki elbocsátja a feleségét, adjon válólevelet neki?” Jézus így válaszolt nekik: „Mózes szívetek keménysége miatt engedte meg, hogy elbocsássátok feleségeteket, de ez kezdettől fogva nem így volt. Mondom nektek, hogy aki elbocsátja feleségét - a paráznaság esetét kivéve, és mást vesz feleségül, az házasságtörő. (Mt 19:3-9)

A neki feltett kérdésre tehát Jézus nem egyszerű nemmel válaszol, hanem azt is megmagyarázza, hogy *miért* nem a nem. És ebben a magyarázatban először az 1Móz 1:27-et idézi, tehát az *első*, az Elohista teremtéstörténetből idéz. *Ezzel* magyarázza meg, hogy a férfi miért ragaszkodik a feleségéhez és miért lesznek ketten egy testté, és nem a Jahvista szerző „segítőtársas-oldalbordás” történetével.²⁸ Jézus tehát végső okát tekintve *azért* ellenzi a feleség elbocsátását, mert a nő ugyanúgy Isten képmására lett teremtve mint a férfi. Ugyan, kicsoda a férfi, hogy rendelkezhetne a felesége fölött vagy hogy uralkodhatna rajta - hatalma lenne például elbocsátani őt, mint egy szolgát?

Van-e bármi Jézus beszédében, ami igazolná a patriarchális házasság-felfogást (amely szerint a férfi a család feje, stb.)? Nincs. Van-e olyan Jézus beszédében, amiből kiderül, hogy elveti ezt a felfogást? Igen, van. És ez pontosan az Elohista teremtéstörténetre való hivatkozás. A férfi és a nő egyenrangúsága azon alapszik, hogy *ugyanúgy* Isten képmása mind a kettő, illetve: egyikük sem az a másik nélkül! Ezt azért fontos itt hangsúlyozni, és azért került be az Istenről szóló fejezetbe, mert ebből az is következik, hogy az Isten megismerésének egyik legcsodálatosabb lehetősége az olyan emberi kapcsolat, amelyben a felek nem uralkodnak a másikon, hanem szeretik egymást. Mert láttuk, hogy aki szeret - és csak aki szeret - az ismeri az Istent. Egyszerű megérteni, hogy ez miért van így. Mert aki csak az egyik oldalról éli át a szeretést és a gondviselést, tudniillik arról az oldalról, hogy őt szeretik és reá gondot viselnek, az soha nem fogja megérteni, csak félig, hogy mit jelentenek ezek a szavak. Csak az, aki szeret, és gondot visel valaki másra, az fogja megérteni, hogy mi a szeretés és a gondviselés, mert csak így tesz szert azokra a tapasztalatokra, amelyek tartalmat, jelentést adnak ennek a szónak. Aki pedig érti ezeket a szavakat, az tudja, hogy aki szeret minket és gondot visel ránk, attól nem kell félni. Aki érti ezeket a szavakat, az tudja, hogy: aki szeret, az szolgál és nem uralkodik, aki gondot visel, az táplál és nem pusztít.

²⁸ Vegyük észre továbbá, hogy elbocsátást nem Isten engedte meg, hanem Mózes. Jézus tehát megkülönbözteti Isten és Mózes szándékait, a törvény vonatkozó rendelkezéséről pedig kifejti, hogy az nem felel meg Isten eredeti elképzelésének! Ha pedig ez lehetséges az adott rendelkezéssel kapcsolatban, akkor bármely más rendelkezéssel kapcsolatban is lehetséges. Jézus szerint tehát nem az a törvény a norma, amelyet Mózes adott, hanem Isten szándéka.

7. A gondviselésről

Amikor Jézus az Atya gondviseléséről tanít, pontosan arra a tapasztalatra apellál, amelyet mi magunk is átélünk, amikor gondot viselünk valakire: „Ha ti... tudtok jó ajándékokat adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább ad jókat a ti mennyei Atyátok azoknak, akik kérik tőle?” (Mt 7:11)

Vegyük észre, hogy amiről itt szó van, azok olyan *ajándékok*,²⁹ amelyek nem *szükségesek* a létezésünkhöz: sem evilági sem örök életünkhöz. Ha szükségesek lennének, akkor kapná mindenki ezeket, ugyanúgy, mint a napot és az esőt. A (9.) tanítás szerint a mennyei Atya tudja, hogy mely (anyagi) dolgok azok, amelyekre szükségünk van. (Mt 6:32, Lk 12:30) Nincs okunk aggodalmaskodni, gondban lenni (anyagi) létünk miatt, mert ezeket a szükséges dolgokat mindenkinek adja az Atya: felhossa napját gonoszokra és jókra, és esőt ad igazaknak és igaztalanoknak. (Mt 5:44-45)

Fontos azonban tudatosítani a következőket: a létezéshez szükséges dolgokat Isten nem személy szerint porciózza, hanem kollektíve adja. Az ő gondviselése mindenek előtt a Föld, és minden ami azon található és az ember táplálékául és ruházatául alkalmas.³⁰ Rajtunk áll, hogy hogyan élünk ezekkel és hogyan osztozunk meg egymással. Isten természetesen erre vonatkozóan is rendelkezett.³¹

Másodsor: abból, hogy Isten ily módon gondot visel ránk, nem következik, hogy ne történhetnének velünk rossz dolgok. Mert például: azt mondja Jézus, hogy Mennyei Atyátok táplálja az ég madarait, s ti nem értek-e többet azoknál? (Vö. Mt 6:26-30, Lk 12:24-28) Azonban azt is mondja: Ugye két verebet adnak egy filléren? Mégsem eshetik le egyik sem a földre a ti Atyátok (tudtán) kívül.³² Nektek pedig a hajatok szála is számolva van. (Mt 10:29-30)

Arról tehát nincs szó, hogy a verebek ne esnének a földre, sem arról, hogy hajunk szála, vagy akár egész testünk ne veszhetne el. Csak arról, hogy ezek a dolgok az Atya tudtával történnek.

²⁹ A görög szövegben a *δομα* szó szerepel, amelyet adományként fordít a szótár, és az is igaz, hogy az ajándék fogalmára a görög iratok inkább a *δωρα* szót használják (legyen szó akár arról, mit mi ajánlunk Istennek, akár arról, amit egymásnak adunk vagy amit Isten ad nekünk), azonban biztosan nem lehet itt szó a létezéshez szükséges *könyör*-adományokról (alamizsnáról). Egyrészt azért, mert arra az *ελεημοσυνη* használatos, másrészt azért, mert - mint látni fogjuk -, ami a létezéshez szükséges, azt Jézus szerint Isten mindenkinek megadja, nem csak azoknak, akik kérik tőle. A *δομα* szó tehát nagy valószínűséggel a dolog ingyenességére utal, arra, hogy ezért cserébe nem kell tenni semmit, mindössze kérni.

³⁰ Lásd 1Móz 1:29-30: Azután ezt mondta Isten: Nektek adok az egész föld színén minden maghozó növényt, és minden fát, amelynek maghozó gyümölcse van: mindez legyen a ti eledetek. Minden földi állatnak, az ég minden madarának és minden földi csúszómászónak pedig, amelyben élet van, eledelül adok minden zöld növényt. És úgy történt.

³¹ Például: Minden harmadik esztendő végén vedd ki annak az évnek a terméséből az egész tizedet, és raktározd el lakóhelyeden, hogy ha majd eljön a lévita, akinek nincs birtoka úgy, mint neked, meg a jövevény, az árva és az özvegy, akik lakóhelyeden élnek, ők is ehessenek, és jóllakhassanak. (5Móz 14:28-29) Ha learatod aratni valodat a mezőn, és ott felejtessz egy kévét a mezőn, ne menj vissza fölvenni. Legyen az a jövevényé, árváé és özvegyé. Így megáldja Istened, az ÚR, kezéd minden munkáját. Ha levered olajfád termését, utána már ne szedegess, maradjon az a jövevénynek, árvának és özvegynek. Ha leszüreteled szőlődöt, utána már ne böngésszél, maradjon az a jövevénynek, árvának és özvegynek. (5Móz 24: 19-21) Jézus szerint pedig: Adjátok el vagyontokat, és adjátok alamizsnául (Lk 12:33) A katolikus fordítás szerint: adjátok oda a rászorulóknak. (Jegyezzük meg továbbá, hogy a Jakab levél 1:27 szerint a szűkölködők, az özvegyek és árvák megsegítése az, ami igaz istentiszteletnek számít!)

³² Tudtán vagy akaratan kívül. A görögben csak ennyi áll: Atyátokon kívül, vagy Atyátok nélkül.

8. A legnehezebb kérdés Istennel kapcsolatban

Ha az Atya, aki minket teremtett, és aki rólunk gondot visel, tudja, hogy rossz dolgok történnek velünk, miért nem akadályozza ezt meg?

És egyáltalán: miért van a világban a rossz?

Állítom, hogy a rossz forrása a világon kívül van. Ezt az állításomat a következőkkel támasztom alá:

a.) Amikor Isten elkészült a teremtéssel, megnézett mindent, amit alkotott, és lám, *mindaz* nagyon jó volt. (1Móz 1:31)

b.) Ismeretes Jézus példázata a búzáról és a konkolyról: „Hasonló a mennyek országa ahhoz az emberhez, aki jó magot vetett a szántóföldjébe. De amíg az emberek aludtak, eljött az ellenség, konkolyt vetett a búza közé, és elment. Amikor a zöld vetés szárba szökött, és már magot hozott, megmutatkozott a konkoly is. A szolgák ekkor odamentek a gazdához, és azt kérdezték tőle: Uram, ugye jó magot vetettél a földedbe? Honnan van akkor benne a konkoly? Ellenség tette ezt! - felelte nekik. A szolgák erre megkérdezték: Akarod-e, hogy kimenjünk, és összeszedjük a konkolyt? Ő azonban így válaszolt: Nem, mert amíg a konkolyt szednétek, kiszagatnátok vele együtt a búzát is. Hadd nőjön együtt mind a kettő az aratásig, és az aratás idején megmondom az aratóknak: Szedjétek össze először a konkolyt, kössétek kévébe, és égessétek el, a búzát pedig takarítsátok be csűrőmbé. (Mt 13:24-30) Amikor pedig a tanítványai kérik, hogy magyarázza meg nekik a példázatot, a következőt mondja: Az, aki a jó magot veti, az Emberfia, a szántóföld a világ,³³ a jó mag a mennyek országának fiai, a konkoly a gonosz fiai, az ellenség, aki elvetette a konkolyt, az ördög; az aratás a világ vége, az aratók pedig az angyalok. (Mt 13:37-39) Az „ellenség” (az ördög) tehát ugyanúgy nem része a teremtett világnak (a kozmosznak), mint az Emberfia.

Következésképpen arra a kérdésre például, hogy miért teremtett az Isten olyan világot, amelyben a rossz egyáltalán lehetséges, azt kell válaszolnunk, hogy az Isten által teremtett világban nem volt lehetséges a rossz. Annyira nem, hogy szükségtelen volt a világot a rossz elleni védelemmel ellátni.

A világban azért van a rossz, mert valaki - utólag és kívülről - belehelyezte azt. Jézus világosan megmondja, hogy Istennek van egy ilyen ellensége, amely nem része a teremtett világnak (a kozmosznak),³⁴ amelynek hatalmában állott „konkolyt vetni” a világra.

³³ A világ szó helyén itt a görög szövegben a κόσμος (koszmosz = kozmosz) szerepel.

³⁴ Ennek ellene lehet vetni, hogy Isten nem csak a világ (a kozmosz) teremtője, hanem a mindenségé, azaz minden nem evilági létezőnek is Ő a teremtője. Nos, ez lehetséges, de erre vonatkozóan nincs bibliai útmutatás. Be kell látni, hogy a Biblia nem egy filozófiai mű, amely finom megkülönböztetéseket tesz a létezés különböző nemei között. Amikor a Biblia szerzői a világról vagy a mindenségről beszélnek, akkor nem egy elvont fogalomra gondolnak, hanem minden esetben erre a teremtésre, amelyben élünk, amely tapasztalásuk tárgya. A világ szóval - mint láttuk a görög κόσμος szót szokás fordítani, a Septuaginta pedig ezzel fordítja a héber תבל (tebel) szót. Nem mindig használják azonban a κόσμος szót a תבל fordítására, mert van, amikor a szövegösszefüggésnek, azaz a szó értelmének (azaz: másik jelentésének) megfelelően az οἰκουμένη (oikoumené) szerepel. A héber תבל szó tehát éppen olyan pontatlan (filozófiai szempontból) mint a magyar világ. Ami pedig a mindenség szóval fordított héber הכל (hagal), illetve כל (kal) szavak jelentését illeti: az összes, a teljes, illetve mindegyik, mindenki, összes. Teológiai előítéletek nélkül tehát nyugodtan fordíthatjuk úgy is, hogy a teljesség - utalva az egész teremtésre, de erre a teremtésre, nem másikra.

Arra a kérdésre, hogy Isten miért *engedi* meg a rosszat, nem lehet egyértelmű választ találni a Bibliában. Amit tehát erre a kérdésre válaszolok, az csak az előbbiekből levont következtetés. A válasz pedig a következő: Isten nem engedi meg a rosszat. Tesz ellene. Például: egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz neki, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.

Hogy miért nem szünteti meg a rosszat most és azonnal, erre a kérdésre nem tudok válaszolni. Ha tudnám ezt, hogy mi az oka Isten „késlekedésének”, akkor talán azt is tudnám, hogy hogyan és mikor szünteti meg Isten a rosszat – márpedig azt az időt Istenen kívül senki sem ismeri. (Vö. Mt 24:36, Mk 13:32) Abban biztos vagyok, hogy ha Istennek módjában állna most és azonnal megszüntetni a rosszat, biztosan megtenné. A búzáról és a konkolyról szóló, itt idézett példabeszéd egyértelműen utal valami olyan körülményre, ami miatt a probléma itt és most nem megoldható.

Jelenti-e ez azt, hogy Isten nem mindenható – abban az értelemben, hogy nem áll módjában bármit bármikor megtenni? Nos, a jelen aión vége előtt nem tudja elválasztani egymástól a rosszakat és a jókat (a búzát a konkolytól). Egyszerűen azért, mert még nem derült ki mindenkiről, hogy jó avagy rossz. Mert Isten ugyan ismeri a már megszületettek szívét (Lk 16:14), de a még meg sem születetteket talán ő sem. Véget vethetne talán ennek az aiónak most és azonnal, de mi lenne akkor azokkal, akiknek még meg kellene születniük? Talán a világ teremtésekor meg volt határozva, hogy hányan lesznek, akiknek meg kell születniük³⁵, és Isten, aki természetéből fakadóan adja és nem elveszi az életet, nem fosztja meg őket a megszületés lehetőségétől.

Ezek persze spekulatív válaszok – spekulatív kérdésekre. Ha kell, hát kijelentem, hogy hitem szerint Isten nem mindenható – abban az értelemben, hogy módjában állna bármit bármikor megtenni. Vagy másképpen: az én hitem nem erre vonatkozik vagy nem erről szól. Az én hitem arra vonatkozik és arról szól, hogy 1. Isten *végül* legyőzi az ő ellenségét és megszünteti a rosszat, 2. akinek pedig addig is el kellett szenvednie a rosszat,³⁶ holott ő maga nem azt érdemelte volna, az valamilyen módon kárpótoltatik: aki alkalmas arra, annak örök élete lesz.

Tommm

³⁵ Vö. szaporodjatok és sokasodjatok, töltsétek be a földet! (1Móz 1:28)

³⁶ Ez az ami számon van tartva. (Vö. Mt 10:29-30)